

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ, EDEBİYAT FAKÜLTESİ YAYINLARI
PUBLICATIONS OF THE FACULTY OF LETTERS, ISTANBUL UNIVERSITY

İSLÂM TETKİKLERİ ENSTİTÜSÜ
DERGİSİ

REVIEW OF THE INSTITUTE OF ISLAMIC STUDIES

Müdür — Editor

Ord. Prof. Dr. ZEKİ VELİDİ TOGAN

CİLD — VOLUME III.

CÜZ — PARTS 3 - 4

1959-1960

Edebiyat Fakültesi Matbaası

İSTANBUL

1966

İlhanlılarla Bizans arasındaki kültür münasebetlerine ait bir vesika *

Z. V. TOGAN

Biz İlhanlılar devrinde 14. asrın ilk yarısında Tebriz ve Meraga'da İstanbul yahut Trabzonlu Rumlar tarafından bazı ilmi eserlerin Yunancaya tercüme edildiğini biliyoruz. Ezcümle Trabzonlu tabip George Chioniadis kendisinin İlhanlı devletinden getirdiği ilmi eserleri tercüme etmiştir. Keza İsaac Argyros isminde bir papas tarafından da astronomiye ait bazı Arapça eserler Yunancaya tercüme edilmiştir (bk. Krumbacher, *Geschichte der byzantinischen Literatur* S. 622; H. Suter, *Geschichte der Mathematiker und Astronomen der Araber*, Leipzig 1900, p. 29. 161; Nallino, *al-Battani*, part I. p. XXXI; ve Z. V. Togan, *Umumi Türk Tarihine Giriş*, (I. 1946 s. 269, 455). İlhanlı Gazan ve Ulcaytu Hanların alim veziri Reşideddin Tebrizde Rab'Raşid isminde ilim ve hayrat sitesi, ve bu sitenin yanında muhtelif milletlere mensup mahalleler yaratmak üzere ayrı köyler kurmuştu. Bu köyler arasında birisi bir Rum köyü idi. Reşideddin, Anadolu'da birkaç vilayetin valisi olan oğlu Celaleddin'e Tebriz'in bu Rum köyünde yerleştirilmek üzere 40 kadar Rum ailesi göndermesini emretmişti (*Mukātebāt-i Raşīdī*, Muhammed Şefi neşri s. 63). Aynı Reşideddin İstanbul'u (Qusṭanṭīniya-i Kübrā) İlhanlılara her sene muntazam vergi gönderen bir şehir olarak zikretmiş ve bu İstanbul vergisini Tebrizin Üniversite şehri Rab-ı Reşidî'de tahsilde bulunan 6000 talebenin iagesine tahsis etmişti (aynı eser s. 319). Reşideddin Venediği de Tebrize muntazam vergi gönderen bir şehir sıfatıyla zikretmiştir (aynı eser s. 183). İstanbul ve Venedik her sene kendilerine vergi tarholunan şehirler olmadığından mablağları, İlhanlı paytahtına muntazam gönderilen hediyeler olarak kabul etmek gerektir. Rab-ı Reşidî'ye tıp âlimleri Hind, Çin, Mısır ve Dimaşk gibi yerlerden de getirilirdi (aynı eser 183).

* Bu yazı 1955 te İstanbulda toplanan X. Beynelmül Bizantologlar Kongresine kısmen arz olunan bir tebliğden ibarettir. Orada okunan yarım sayfalık kısmı mezkûr kongrenin zabıtlarında (S. 225) neşr olunmuştur.

Bu tebliğin munderecesini teşkil eden vesikalarda « büyük Frenk tabibi »nin Bizans ile temasta bulunduğu belirtilmiştir. Bu zatın Reşideddin'in çevresine mensup ve onun güvenini kazanan bir zat olduğu görülüyor. Reşideddin "Cami' al-tavāriḫ"ının cihan tarihine tahsis edilen cildinde, muhtelif milletlerin tarihini vermiştir. Bu « kavimler tarihi » o kavimlere mensup âlimler tarafından Reşideddin'in nezareti altında vücuda getirilmiştir. Bu cildde Avrupa ve Papalık tarihine ait kısmını Prof. Karl Jahn fransızcaya tercüme ederek neşretmiş ve bu kısmın Tebrizde yaşayan Avrupalılara ve Avrupa kaynaklarına dayanarak yazdırılmış olduğunu tesbit etmiştir¹.

Benim bundan 13 sene evvel yayınladığım tarihi kayıtlar² gösterdiği İlhanlı Argun Han Yakın Şarkın haritasını yaptırmıştır. O bu işi yapmakla büyük âlim Kûtbeddin Şirazi'yi vazifelendirmişti. Kutbeddin de Anadolu'nun deniz sahillerini bizzat tetkik etmiş ve bu işte Cenevizli Buscarello di Ghizalfi ile işbirliği yapılmıştır.

Ben burada Reşideddin'in muhtelif âlimlerin suallerine cevaplarını ihtiva eden bir eserinde Bizans alimleri ile Reşideddin ve diğer âlimler arasında felsefi meselelere dair fikir mübadelelerini belirten mektupları ve cevapları bahis konusu edeceğim. Bu mükâtebe, din ve felsefeye ve diğer mevzulara ait muhtelif meseleleri içine almıştır. Kitabın ismi "As'ile u Acvibe-i Reşidî"dir. Bunun dört nüshası vardır: Biri farsçasıdır, ki Ayasofya 2180 numarada mahfuzdur (=P). Kitabın bu farsça redaksyonunun diğer iki nüshası Edirne'de Selimiye Camii Kütüphanesinde (N 1930) ve Tahran Milli Kütüphanesinde (bk: *Mecelle-i Mihr*. VIII, N 4-5) bulunur. Kitabın dördüncü bir nüshası Reşideddin zamanında arapça olarak yazılan nüshadır ki = (A) Topkapı Sarayında Ahmet Salisde 1930 numarada bulunuyor. Bu dört nüshanın hiçbiri bugüne kadar tetkik edilmiş değildir. Burada bahis konusu olan Tebriz-Bizans mükatebesi "P" nüshasında 264b-286b de bulunup 43 sahife tutmaktadır. Topkapı'daki "A" nüshasında bu bahisler sık olarak 22 büyük sayfede yazılmıştır, As'ile u Acvibe, Reşideddin'in İlhanlılar devrinde İran'da yaşayan âlimlerle olan mükâtebesini ihtiva etmektedir ve şu ilim şubelerine aittir: 1) Tefsir, 2) Hadis, 3) Fıkıh 4) Peygamberlerin ve Peygamberin siyer'i, 5) Tasavvuf, 6) Hakikat ve İrfan ilmi, 7) Din ve akide meseleleri. 8) Kalam ve felsefe, 9) Tabii

¹ K. Jahn *Histoire Universelle de Rashid al-din I. Histoire des Franks* 1951 Introduction.

² *Türk Yurda*, cild XXVI. s. 45-48

ilimler, 10) Mantık. Bu yazılarla İlhan Ulcaytu bizzat ilgilenmiştir. Bazı mektupları ve cevaplarını Ulcaytu ile veziri Reşideddin beraber okumuşlardır. Hükümdarla beraberce okuyup konuştuğu yazılar 710 (1311) tarihini taşımaktadır. Bazı sualleri Ulcaytu kendisi sormuş. Bazı sualleri İlhanlı devletine tabi olmayan ülkelerden, meselâ Doğu Arbi-tan, Maveraünnehir, Horezm, Sind havzasından (Multan'dan) ve Şarki Türkistan'da Hoten'den gelmiştir. Bizans'tan gelen sualler eserin teo-loji ve felsefeye ait olan VIII. kısmına girmiştir. Bu suallere Reşided-din büyük bir dikkatle cevap vermiştir. Bununla beraber Reşideddin İstanbul'dan gelen suallerden bazılarını (N. 4. 5) galiba fazla iptidâî bulmuş, onlara çok kısa cevaplar vermekle iktifa etmiştir, bazılarına ise meselâ VII. suale pek mufassal (20 sahife) cevap vermiştir. Sual ve cevaplara Frenk (Bizans) âlimi tabib tarafından yazılan bir mu-kaddeme konulmuştur ve burada deniliyor :

“Bunlar filosof ve tabiplerin kralı olan Frenk hakiminin (ملك)

الحكما والاطبا حكيم فرنكي) sorduğu suallerdir. Bu tabip diyor ki: “Ben Frenk tabibi ismiyle tanınan kimse, büyük vezir Reşid al-milleti va'l-ldin (ki Allah ona çok uzun ömür versin) hizmetinde bulunuyorum’ Ona hürmet ediyorum ve herkesin huzurunda onun ayağının toprağını öpü-yorum. İlan ediyorum ki ben onun hizmetine intisap ettikten sonra onun rehberliğinde çok ilmî hakikatler öğrendim. Bu bilgileri başka gözler görmemiş ve kulaklar işitmemişti, ve hiç kimse onları rüyasında bile görmemiş, kimse hayalinden bile geçirmemişti. Ben, verilen malumatın bazılarını Yunan diline tercüme ettim ve Bizans paytahtı Konstantiniye'nin padişahı.....nın huzuruna gönderdim. [Burada noktalarla işaret edilen yerde Bizans imparatoru II. Andronikos'un ismi ihtimal başka mürekkeple ve belki de yaldızla yazılmak üzere heyaz bırakılmıştır]. Maksad şu ki İlhanlı devleti tebaasının feyzyab olduğu bu malûmattan onlar da istifade etsinler ve o memleketin ahali İlanlı memleketinde husule gelen bu ilmî ilerlemeleri öğrenmekten mahrum kalmasınlar diye düşündüm. Burada Bizans'ın âlimlerini, felsefe ve rasyonalizmin üstazlarını çok yakından ilgilendiren ve fakat kendi memleketlerinde cevabını bulamadıkları meseleler vardır. Onlar bu meseleler üzerinde araştırmalarda bulunmuşlardır, fakat kendilerini tatmin edecek malûmatı ancak burada [yani Tebrizli âlimlerin ve Reşideddin'in cevaplarında] bulacaklardır. Onlar üzerinde konuşup mü-nakaşalar yapıp hal yolunu buldukları halde, kadim âlimlerin eserle-rinde, ne de Aristo ve Eflatun'un kitaplarında tatminkâr cevaplar elde edememişlerdi. Eğer cevapları ihtiva eden kitaplardan haber al-

mırlarsa da onları tedarik edememişlerdir. Bizim büyük hâmimiz (Re'şidettin) bütün bu suallere cevap veriyor. Ben bu cevapları Yunan diline tercüme ettim ve bunları o memlekete gönderdim. Oradaki halk elbette bunlardan istifade edecektir: Malûm olsun ki eski zamanlarda o memleket (Yunanistan) felsefe ve aklî ilimlerin esas kaynağı olmuş, tıp ilminin büyük üstatları orada doğmuştu; fakat şimdi vaziyet değişti. Şimdi ise aklî ilimlerin kaynağı ve hakikî ilimlerin asıl ve temeli bizim de hâmimiz olan o büyük zattır. Eğer Aristo ile Eflatun ve felsefenin diğer büyük erkânı bugün hayatta olsalardı, bizim hâmimizin (Reşideddin'in) muhitine intisap eder ve onun talebeleri olmakla iftihar ederlerdi. Bu yolda onun himaye ve rehberliğindeki çalışmalarımın neticesinde ben de muvaffakiyetler elde ediyorum ve kendi milletimin (Greklerin) menfaatine hizmet ediyorum. İstikbale ait bu fikirlerle ben mesaimde vaki olacak hataların affedileceğini umarım. Şimdi sorular ve cevaplar gelecektir”.

Ben (yani bu teblig sahibi Z V T.) burada bu soru ve cevapların gayet kısa hülasalarını sıralamak ve esas metnin fotoğraflarını vermekle iktifa edeceğim :

Birinci soru: İnsan vücudundaki ruh ile kan arasındaki münasebet nedir? Kanın kendisinde de ruh varmıdır? Kan niçin kırmızıdır?

Cevap: Kan hayat ile bir değildir; fakat ruh insan vücudünden ayrılınca kan da durur. Kan şamdandaki yağ gibidir. O vücutta bazen luzumundan fazla, bazan da eksik olabiliyor' ve bunu intizama koymak ta insanın elindedir. İnsanın vücudunda kan, ağacın vücudundaki su, usare gibidir. Kızıl renk kanın normal veya anormal vaziyetlerini tayinde işe yarayan bir ölçü vasıtasıdır. O kendisinin bu rengini değiştirebiliyor. Esas prensip harekettir. Deniliyor ki “Hareket ile hararet biri diğerine âşık olan iki hususiyettir, Kanın mevcudiyetinin sırrı bunda mündemicedir. Hayat insanın vücudunu terkederse, hareket ve hararet kalmıyor ve kan vücutta devrini yapamıyor, o durmuştur. Meni de beyazrenkte koyuca bir kandır.

İkinci soru: Hisler beş ise onun mensup olduğu unsurlar neden dördür?

Cevap: Hisler beştir. Onsuz vücut eksik olur. Fakat anasırda ne varsa o olur; hislere aded itibariyle uymak mecburiyetinde değildir. Bir unsur yalnız bir şeye değil yüz şeye mensup olabilir. Bunu ben *Laṭā'if al-haqāiq* kitbıma dahil olan *Risalat al faydh va'l-fiyadh* isimli risalemde neşrettim. Fahr al Razi'de *al-Mabāhhith al-Maṣriqiya* kitabında İbn Sina'nın sözlerini naklederek bu mevzu üzerinde durmuştur.

Üçüncü soru: Her cismin yerleştiği yeri (xayyız'ı) vardır. Basit cisim ise yere muhtaç beğildir. Ruh eğer basit bir cisim ise onun da yere (xayyız'a) ihtiyacı olmalı idi. Halbuki onun yeri bedendir. Ruh olmaşa da beden oluyor. Ruh bedende iken bir cisimdir, halbuki bedenden ayrılınca da o vardır ve artık cisimle ilgili değildir. Bunu izah eder misiniz?

Cevap: Ruh nefsi ömürde mevcuttur. Yere (xayyız'a) muhtac değildir. O kendi başına bedende kendi başına mevcuttur. "Ruh" ve "nefs" insanın bedeninde birleşmelerinden evvel de oradan ayrıldıktan sonra da mevcuttur.

Dördüncü soru: İnsanın bedenindeki tırnak ve tüy her ikisi uzuyorlar, kesilirlerse tekrar uzuyorlar. Eğer bunları ateşe yakacak olursak her ikisinde de aynı koku görülür. Bundan görülüyorki bunlar tabiatın aynı mahsülleridir. Halbuki muhtelif insanın vücudunda, saç daha çok siyah, yahut kırmızı veya sarı oluyor. Tırnak ise hep beyazdır. Bu fark nereden geliyor?

Cevap: Benzer olan her şey her hususta aynıyet arzetmez. Reşieeddin bunun ve hatta bünyece farklı ve fakat renkce aynı olan şeylerin misallerini de veriyor.

Sual: 5 "Hareket hayvanları nebatlardan ayıran bir vasıftır. İnsan diğer hayvanlardan ayırıcı hareketlere sahiptir. Fakat hayvanlar kullaklarını oynattıkları halde, niçin insanlarınki sabittir? Bazı hayvanlar kuyruklarında oynatmaktadır. Bunun sebebi nedir?

Cevap: Muhakkak ki Halikin niçin onları bu şekilde yarattığının bir sebebi vardır. İnsanlar vücudlarından sinekleri elleriyle kovarlar hayvanlar ise kuyruklarıyla. Şayet sen "*Tabiatte muattal kalmak yoktur*" (لا تعطيل في الطبيعة) prensibini anlayacak olursan bu nevi sualler kendiliğinden cevaplanmış olacaktır.

Sual: 6 Allah Sultanların Sultanıdır; hiç bir Sultan, ülkesi ve tebeası olmadıkça bir kral addedilemez. Allah gökleri ve yeri yaratmadan evvel onun ülkesi ve tebeaları nelerdi?

Cevap: Büyük olan Allahın esas sıfatı, onun feyizli, ezeli ve ebedi olmasıdır. O herşeyin başlangıcıdır. Bu durum feyyaz olan Halik'in feyzinin asla inkıtaya uğramamasıyla sabittir. Şüphesiz ki bu feyyazlık safi mekân ve zaman dünyasının yaratılmasından evvel de kaynağı bu feyyazlık olan başka yaratık ve kâinat mevcuttu. Fakat biz bunları bilmiyoruz. Bizim bir şey hakkında malûmat sahibi olmama-

mız o şeyin ademî mevcudiyetine delâlet etmez (عدم الوجود لا يدل). Allah bize «ancak pek az bir bilgi» verdiğini söylemektedir. Ve peygamberimiz de der ki, ruhlar bedenlerden binlerce sene evvel yaratılmışlardır. Biz Allahın bu fani dünyadan evvel yaratmış olduğu dünyaları ve onların isimlerini bilmiyoruz. Bu dünyanın yerine ne gibi bir âlem gelecektir, içinde yaşadığımız bu zaman ve mekân dünyasından başka neler vardır? bilmiyoruz. Dünyamızın daha yok olduğu çağı belirtmesi manasiyle «Allah vardı fakat onun yanında daha hiç bir şey yoktu» (كان الله ولم يكن معه شيء) hadisi de doğrudur. Sıfat ile mevsuf arasında sadece dört fark biliyoruz. Yani zaman mesafe, «muratib al-vach» ve «al-taqaddum bi hasab al-zihn» bununla izah edilebilir. Bizce bilinen zaman ve mekân prensibleri dışında Allahın yarattığı başka şeylerin neler olduğunu bilmiyoruz. Netice olarak da Allahın ülke ve hakimiyet ve saltanati mevcut olmakta devam etmekte, hak ve adalet üzerinde egemenliği ebedi olarak kalmaktadır. Bu noktada «al-taqaddum bi hasab al-zihn» in, yani olacak şeyleri zihnen evvelden hesap etmenin izahında Resid'ud-Din der ki bizim zihnî ihata ve idrakimiz asla mutlak değildir; şartlara bağlıdır. Reşidettin'in bu nazariyesi modern fikir ve felsefeye uygun düşmektedir.

Sual: 7. Allah yeryüzünü kendi dileği ile yarattı. Şayet kerem ve rahmet ve kudret Allahın sıfatları ise, kendi yarattığı şeyleri niçin yine kendi dileğiyle mahvediyor? Şayet bunları dileği haricinde yapıyorsa, yani bir mecburiyeti varsa, bu halde kaadir değildir. Fakat acz ve noksan ona sıfat olarak verilemez

Cevap: Yaratma ve yarattığı şeyleri mahvetme hareketlerinin hepsinin bir hikmeti vardır; bunda bir manasızlık (عبث) bahis mevzuu olamaz. Nasıl ki Kūr'an (VI, 59) demiş: «onun bilgisi olmaksızın ne bir tek yaprak düşer ne de toprağın karanlıklarında bir tek tohum var olur. Ve ne de bir tek şey yeşerir ve kurur; bütün bunlar vazih olan Kitapta [yani, Kâinatı idere eden nizam ve kava'id'de] vardır. Allah engerek yılanını yarattığı gibi panzehir olan bir deva da yaratmıştır. Kâinatı hem «'adem» halinde ve birbirini takib eden «mevcudiyet» halinde yalnız kendisince bilinen bir sistem ile ayakta tutar. Bu hususu ben Miftah ut-Tafasir adlı kitabıma dahil bulunan «Risāla fi haşr al-acsād» «İbtal al-Tanāsux», ve «Risala fi'l-Cabr va'l-Qadar» isimindeki eserlerimde tamamen izah etmemiş bulunuyorum. [Bu kitapların nüshaları Süleymaniye ve Manisa kütüphanelerinde bulunmaktadır. Z. V. T.]

Verilen cevaplardan öyle anlaşılıyor ki Reşiduddin bu suallerden bazılarını büyük ehemmiyet atfetmiş ve diğer bazılarını mühimsememiş

ve kısa geçmiştir. Mesela kendisi 2, 3, 4 ve 5. sualleri herhalde pek basit bulmuştur; ve bunları özetle cevaplandırmıştır. Bazı cevaplar yarım sahife tutar. Önemli saydığı ilk suala 15 sahife, 6. ya 4 sahife ve nihayet 7. ye 20 sahife tahsis etmiştir. 2 ve 7. suallere verdiği cevaplarda zikrettiği eserlerin nüshaları hoş bir talih eseri olarak kütüphanelerimizde yukarıda zikredildiği gibi mevcut bulunmaktadır.

Frenk tabibin adı burada verilmemektedir, fakat yukarıda zikredilen beyandan anlıyoruz ki o' Yunan menşelirdir. Belki de evvelce zikredilen Trabzonlu fizikçi Georges Chionides dir. Bu zat belki başka Rüm âlimleri ile konuşarak bu soruları tertip etmiş, sonra onları İstanbul'a getirmiş, bu yolla İstanbulluları ilgilendiren felsefi meseleleri burada dolgun olarak aks ettirmeğe çalışmıştır. Tebrizde de bu işte Reşideddine muavini Nizameddin A'rac al-Yazdî yardım etmiştir. As'ila u Acvila'yı tertip ve tanzim eden de odur.

Reşideddin'in kitabı olan al-Asile ve'l-Acvibe'nın arapça neşri farsçasından daha tamdır. Codex A'nın sonunda (fos. 270 a-205) "ilim ve akıldan hangisi müreccahdır" başlıklı eser eksiktir. Reşidin yazdığı bu eserler onun 705 şaban (1306 Şubat) da Sultan Ulcaytu ile olan bir konuşmasını da ihtiva etmektedir. Burada o Yahudi, Hıristiyan ve Budist (putperest-pagan) alimlerin fikir ve düşüncelerini de nakletmekte ve iktisadi konulara girmektedir. Kendisi Hıristiyanların bu akıl ve ilmin insanı uluhiyete yani kendi ifadesiyle, «Meryem oğlu İsa'nın ûhuliyet derecesine yükselteceği» tezini savunduklarını zikretmektedir:

واما النصارى فأنهم يمتقدون ان مرتبة الانسان الكامل يتجاوز مراتب المخلوقات ويتصورون من مرتبة الالهية كما يزعم بعضهم ان المسيح عليه السلام آله وبعضهم يزعم انه ابن الله وما يكتبونه على سكة نقودهم باسم الاب والابن والروح القدس مصدق لهذا المعنى الذى قررناه ومثل هذا الكلام الصادر عنهم فى السهية المسيح عليه السلام وان كان غلواً فى الدين تجاوزاً للحق كثير فاقصرنا منه على هذا المقدار "insan akli"nın "mucerret akıl" dan

O "insan akli"nın "mucerret akıl"dan daha yüksek olduğunu isbat için deliller serdeder. (ان مرتبة عقل الانسان اعلى من مرتبة العقل المجرّد)

A Document concerning Cultural Relations between the İlkhānide and Byzantiens*

By Zeki Velidi Togan

We know that certain scientific books compiled in Tabriz and Meraga in the İlkhānid period were translated into Greek by Greeks from Constantinople or Trabzon in the first half of the 14th century, that, among others, George Chioniades, a physician from Trabzon, translated, scientific books which he brought from the kingdom of the İlkhānids, and also that some books on astronomy were translated by a priest named Isaac Argyros. (See Krumbacher, *Geschichte der byzantinischen Literatur* p. 622; H. Suter, *Geschichte der Mathematiker und Astronomen der Araber*, Leipzig, 1900, pp. 29, 161; Nallino, *al-Battānī*, part I, p. XXXI; and Z. V. Togan *Umumî Türk Tarihine Giriş*, 1946. pp. 269, 455). Rashid-al-din, the learned vezir of the İlkhānids Ghazan Khan and Uljaytu Khan, founded the parish of Rab'i Rashīdī at Tabriz, and in the vicinity of that parish he founded separate villages for different nationalities, and among them one Greek village. He wrote an order to his son, Jalāl-al-dīn, governor of some provinces in Anatolia, to send some forty Greek families to settle there (*Mukātabātī Rashīdī*, ed. by Muhammed Shafi, p. 53). We know that the same Rashīd-al-dīn had "Qusṭantāiyya-i Kubrā" registered as a town which sent regularly every year a tribute to the İlkhānids, and that he allotted the tribute from Constantinople to the maintenance of 6000 students of Bab'ī Rashīdī, the University City of Tabriz (*ibid*, p. 319). As Rashī-al-dīn mentions Venice as a town which regularly sent a tribute to Tabriz (*ibid.*, p. 183) the fact that he mentions Constantinople also as a tributary to the İlkhānids means probably that from those towns a fixed quantity of gifts were sent regularly to the capital of the İlkhānids. To Rab'i Rashīdī physicians were brought from

---

* A communication readen at the Xth International Congress of Byzantien-Studies 1955; its short resumé is published in the Proceedings of the Congress, p. 255

India, China, Egypt, and Damascus (*ibid.*, p. 183). We understand from the document which forms the subject of the present communication that a "great Frank physician" who was in touch with Byzantium, was in the circle of Rashīd-al-dīn, and had great credit with Byzantium, was in the circle of Rashīd-al-dīn, and had great credit with him. We now understand also that Rashīd-al-dīn, in his history of the world, *Jāmi' al-tavārīkh*, which he caused to be compiled by a group of scholars of different nationalities, under his supervision, entrusted the part concerning the history of Europe and the Popes to the Franks residing in Tabriz. (See K. Jahn, *Histoire Universelle de Rashīd-al-dīn, I, Histoire des Franks*, Leiden, 1951 Introduction). According to records which I published 13 years ago the Ilkhanid, Argun Khan, caused a map of the Near East to be drawn by the great Iranian scholar, Qutb-al-dīn Shīrāzī exploring personally the shores of Anatolia and he studied it together with the Genoese Buscarello di Ghizalfi, (*Türk Yurdu*, vol. XXVI, pp. 45-48).

Here I shall speak of a correspondence on philosophical problems exchanged between Constantinople and Tabriz, which is included in a great work containing the answers of Rashīd-al-dīn to diverse questions pertaining to religious, philosophical, and other problems. The book is entitled *As'ila u Ajbā-i Rashīdī*, Four copies of it are known. The first, in Persian (=P.), is in the Library of Aya Sofia, under No. 2180. Other two copies of the Persian version of the book are to find in Selimiye Library Edirne (N 1930) and in the National Library at Tehran (*Mağalle-i Mihr*. VIII N 4-5). The fourth an edition in Arabic (=A), is in the Palace of Topkapı Ahmed III No. 1930. Both were written in the author's lifetime. 43 pages in Codex P (f. 264b-286b), and 22 large pages in Codex A (182^a-193^b) are devoted to an exchange of philosophical thoughts between the Byzantines and the Ilkhans

As'ila u Ajbā-i Rashīdī contains the correspondence exchanged mostly with scholars living in the Ilkhanid realm and pertaining to ten branches of « science » : , 1) exegesis, 2) tradition, 3) jurisprudence 4) the history of the prophets, 5) mysticism, 6) the sciences of truth and of divine knowledge, 7) the essence of religion and problems of doctrine, 8) theology and philosophy, 9) natural history, 10) logic. These are writings in which King Uljaytu was personally interested, some of them the vezir read together with the King. Records concerning his conversation with the King, bear the date of the year 710 H. (March 1311 A. C.). Some questions are by Uljaytu himself. Some questions

were received from scholars living in countries which were not subject to the Ilkhanids, such as south-rast Arabia, Khorezm, the basins of the Sind (Multan), and Tarim (Khotan). Questions received from Byzantium are in the 8th chapter, i. e. the part reserved to theology and philosophy. There are seven questions altogether, and they were all answered carefully by Rashīd al-dīn himself. Thereby has Reshid al-Din some of the questions found perhaps too primitive and answered them very short, the others p. e. question N 7 answered he very detailed in 20 pags. These questions and answers are preceded by an interoduction of the Frank physician:

«These are the questions which the king of philosophers and physicians, the Frank philosopher (ملك الحكما والاطبا حكيم فرنكي) asked the author of the book, (and he says:)

“I, who known under the name of the Frank physician, having obtained the favour of being in the service of the great Vezir, Rashīd-al-milla va'l dīn (I crave God to grant him a very long life) paying homage to him, and ceremoniously kissing the ground, declare that, since I have been received in the service of that great man, I have, through his munificence, learned scientific truths which no eye has seen, no ear has heard, and no man ever dreamt or imagined of them I translated some of those informations into the Greek language, and sent to the presence of . . . (here should have been inserted the name of Andronicus II., but a blank space was left, perhaps with the intention of writing it with another ink), King of Constantinople, the capital of Byzance so that they also enjoy those sciences, and that the inhabitants of that kingdom do not remain deprived of that happiness. But there were some problems to which the masters of philosophy and rationalism, and the wise scholars of that country (Byzantium), showed a keen interest but could find satisfying answer. No matter how much they searched they could not find nowhere a satisfying answer. They discussed the matter between themselves, but could not find a solution. Nor in the works of the Ancientes, such as Aristotle and Plato, could they find an answer which might solve those questions. Even if an answer to those questions were found in those (philosophical) books it would not be reliable (in Byzantinin). Our great protector (Rashīd-al-dīn) answered those questions himself. I translated those answers into the Greek language and send them to that kingdom (Byzantium), so that the people there should profit by them. Be it known to them that although that land was in ancient times the source of phi-

osophy and rational sciences, and although famous physicians were bred in that kingdom, now the world is changed, now the source of rational sciences, and the origin of true knowledge is that great man who is our protector. If Aristotle, Plato and other great pillars of philosophy were alive to-day, they would enter the circle of our great protector, and glory in being his students. Working in this way I also shall achieve progress at the end of these beneficial efforts, and shall have rendered a service to my people (the Greeks). With this consideration I crave pardon for my faults ».

Here are the questions :

I (Z. V. T.) shall here present a very brief summary of those questions and answers, and content myself with giving photographs of the original text.

Question 1. "What is the relation between soul and blood in the human body? Is the soul contained in the blood? Why is blood red?"

Answer. "Blood is not absolute life, but if life departs from the body, blood is still. Blood is like oil in a lamp, it can decrease, or increase more than necessary, it is possible to regulate this. Blood in the human body is like sap in a tree. The red colour is the measure of the normal state of blood. It can change its form. The principle, 'Motion and heat are mutual lovers' (الحركة والحرارة متاشقان) is the secret of the existence of blood. When life departs from the body, and motion and heat do not cause the blood to circulate, it is still,"

Question 2. "Whereas the senses are five in number, why are there not five elements, but only four? Which element does the exceeding fifth sense correspond to?"

Answer: "Senses are five in number. Existence would be defective without them. But the elements are such as they are. They are not bound to correspond in number to the senses. A single element may be related to many things. I (Rashīd al-dīn) explained this problem in my book *Risālaal-fayḍ wa'l-fayyāḍ* (in *Laṭā-if al-ḥaqāiq*), "taking in consideration the opinions of Ibn Sīnā and Fakhr Rāzi. See that book." [A copy of that book is in the Library of Ayasofya under No. 3833. Z. V. T].

Question 3. "Every body has a place *room*. A simple body does not need a *room* (khayyiz). If the soul is a simple body it should not

need a *room*, but its *room* is the human body. When the soul is no longer there the human body ceases to exist. While the soul is in the human body it is considered a body, when it departs from the human body it is no longer a body."

Answer. "The soul exist by itself, It dese not need a *room* in its existence. It exists by itself, and so does the human body. The soul and spirit (نفس) exist before and after the human body."

Question 4; "In the human body nails and hair grow and gain in length. When cut, they grew again. When burnt in a fire the small appears to be the same. Therafore they are of the same nature. Yet hair on the body of different men has different colours, such as black, yellow, or brown, whereas nails are always white. Whence does this difference originate?"

Answer: "All things similar in nature are not bound to be identical in every respect." Rashīd-al-dīn give examples of this, and also of things different in nature, but of the same colour.

Question 5; "Motion is a quality which distinguishes animals from vegetals. Man has motions differing from other animals. But, while animals can move their ears, why are men's fixed. Some animals move their tails. Monkeys can move their tail but cannot move their ears? What is the reason of this?"

Answer: «There surely is a reason why the Creator created them in this form. Men can shase flies from their bodies with their hands, animals do this with their tails. If you bear in mind the principle «There is no idleness in Nature» (لا تعطيل في الطبيعة) these questions answer themselves.

Question 6; «God is the King of kings. No king can be a king without a realm and subjects. Before God created the heavens and earth what were His realm and His subjects?»

Answer: «The essence and attribute of the great God is, bountiful, ambient, and eternal. He is the beginning of everything. It is pruverd by evidence that the bountiful Creator is never interrupted. There is no doubt that this bounty existed before this world of space and time was created. Before it, there existed created universes. But we do not know them. When we do not know a thing we must not infer that it does not exist. (وعدم الوجدان لا يدل على عدم الوجود) God says that He gave us but very little science. And our Prophet

said that souls were created a long time before the bodies: This transient world shall disintegrate, but another world will be born instead. We know neither the worlds which God created before the world of time and space, in which we live, nor the worlds which He will create after us. Therefore we might say, that the Prophet's word 'God was, and nothing (from our world) was beside Him' (كان الله ولم يكن معه شيء) is true. We know only four differences between quality and the qualified, viz. time, space, marātib al-vajh, and al-taqaddum bi-hasāb al-dhihn. We do not know what God creates outside the principles of time and space known to us. It being thus it appears that the realm and empire of God always exists, and endures, and rests eternally upon justice and truth.»

Here Rashīd-al-dīn, in his explanation of «al-taqaddum bi-hasāb-al-zihn», i. e. the principle of anticipation of events by computation of the mind, says that our concepts are never absolute, but depend on conditions. His theory approaches closely modern thought and philosophy.

Question 7; «God created the world of His own will. If beneficence, mercy, and power are attributes of God, why does He destroy what He created of His will? If He does this outside the bonds of His will, i. e. under an obligation, then He is not powerful. But impotence and defect cannot be attributed to Him.»

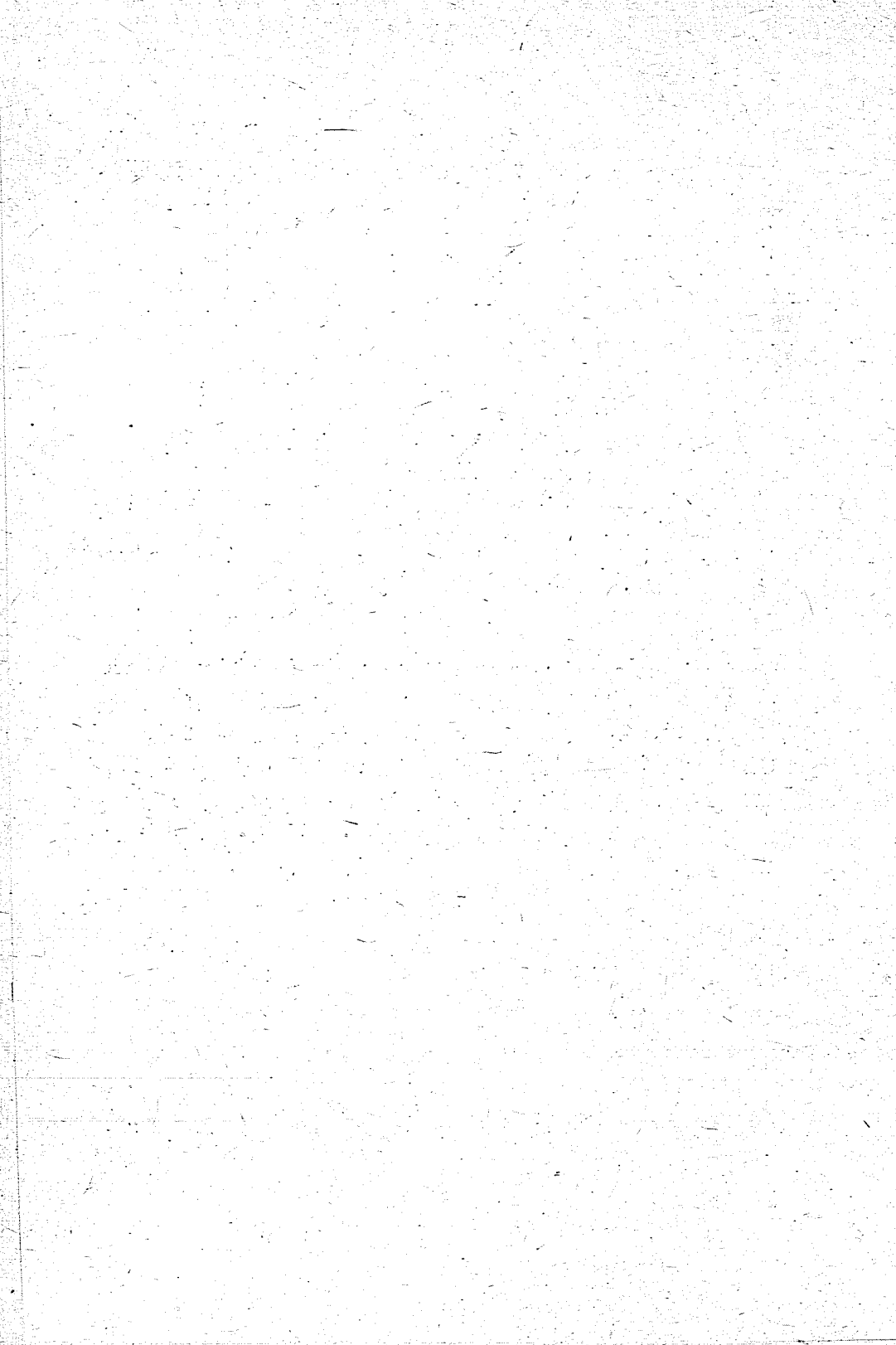
Answer: «All acts of creating and destroying what He created have a reason, there is no vanity (عيب) in this. Quran says «And there falls not a leaf but He knows it, nor is there a grain in the darkness of the earth, nor anything green or dry, but it is all in a clear book.» [the greatlaw of cause and effect]. As God created the viper He created against it theriak, which is a panacea. He sustains the universe by making nothingness and existence succeed each other by a system known only to Him. I explained fully this problem in my treatises entitled, *Risāla fi ḥaṣr al-ajsād wa ibṭāl al-tanāsukh*, and *Risāla fi 'l-jabr wa 'l-l'qadar*, which are included in my book, *Miftāḥ al-tafā-sīr*.» [Copies of those books exist in the Libraries of Süleymaniye and Genel of Manisa. Z. V. T.]

It appears from the answers Rashīd-al-dīn gave to those questions that to some of them he attached great importance and others he deemed unimportant and answered very briefly. For example he probably found questions 2, 3, 4, and 5 very primitiev. He dismissed them

briefly, some of the answers cover half a page. To the first question, which he deemed important, he devoted 15 pages, to the 6 th, 4 pages, while the answer to the 7 th question fills 20 pages. Luckily, of those of his works mentioned the answers to the 1 and 7 th questions, we have copies in our libraries, as I mentioned above.

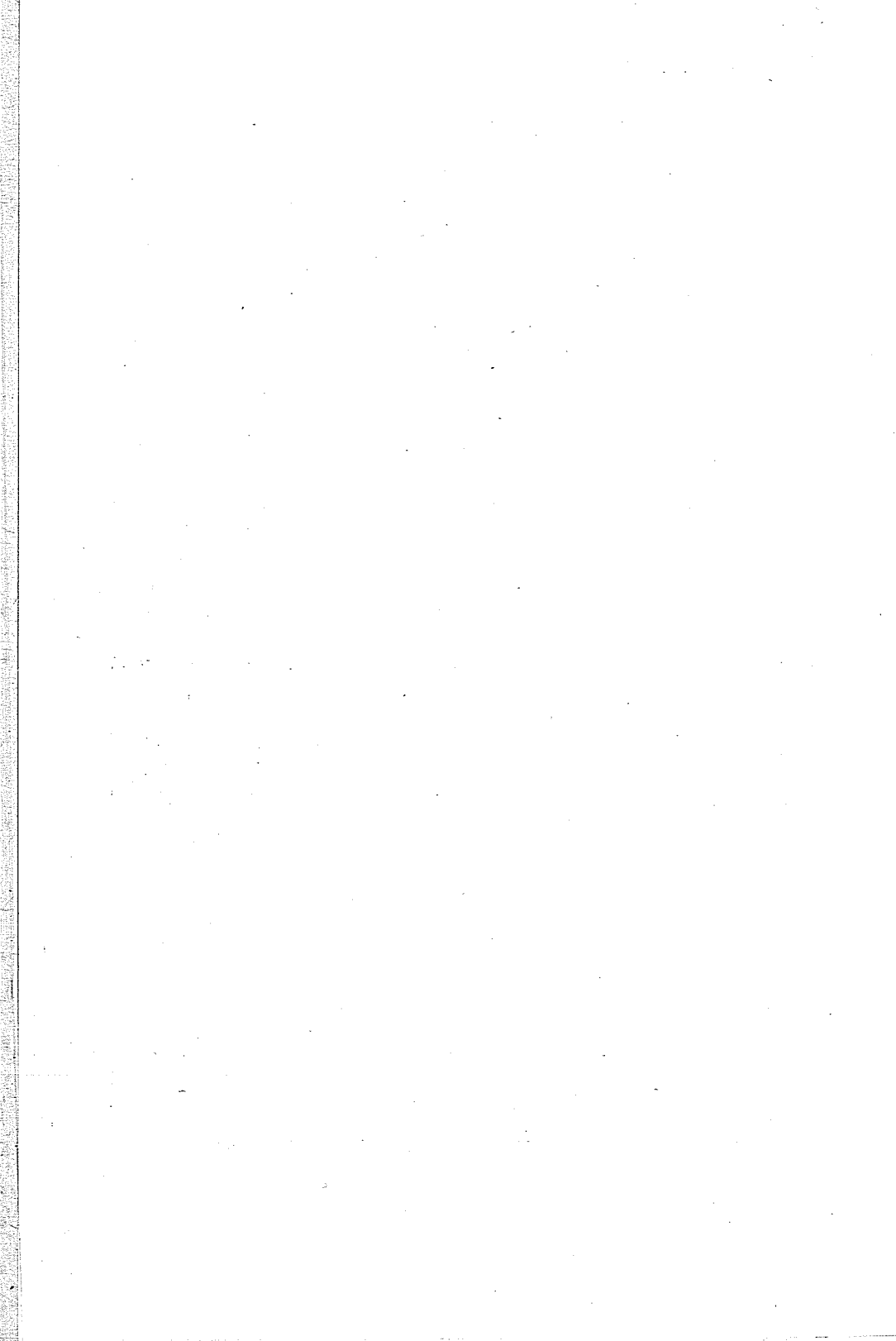
The name of the «Frank physician» is not given here, but we understand from his statement quoted above that he was of greek origin. He was perhaps the above mentioned George Chionides, the physician from Trebizond. he send the questions to Constantinople, Reshideddin had in thes works an assistant Nizam al-din A'rac Yazdi (P. 279b) who Completed the As'ila-u acviba.

The Arabic edition of Rashīd-al-dīn's book *As'ila u Ajoiba*, is more complete than the Persian. At the end of Codex A (fos. 270a-296a) the treatise entitled «Reason and Science, and which is preferable» is wanting. These treatise he wrote following a conversation he had wit King Uljaytu in the month of Sha'ban 705 (February 1306). There he records the thoughts of Jewish, Christian, and Buddhist (putperest pagan) scholars on that subject, and enters into economical, dissertations. He mentions that those Christians maintain that reason and science can elevate man to the rank of divinity, and according to some of them this is Jesus, the son of Mary: *و اما الصارى فانهم يمتقدون ان مرتبة الانسان الكامل يتجاوز مراتب المخلوقات ويتصورون من مرتبة الالوهية كما يزعم بعضهم ان المسيح عليه السلام آله. وبعضهم يزعم انه ابن الله وما يكتبونه على سكة نقودهم باسم الاب والابن والروح القدس مصدق لهذا المعنى الذى قرّناه. ومثل هذا الكلام الصادر عنهم. في آلهية المسيح عليه السلام وان كان غلواً في الدين تجاوزا للحق كثير*. He records testimonies to prouve that «human reason» is higher than «abstract reason» (من مرتبة عقل الانسان اعلى من). (مرتبة العقل المجرد).

Nek. Vecd. 702

که الخیر از سرگذشتان هم من از سرگذشتان است و هم این عشق است که به او با شکر و شکر
همه با او با شکر و شکر این بر حضرت عزت منسوب است و در این و بیای آن را که کوی
مفسر است و هست و هست این جان جان و در اول و در
و هم کسی که با ما شکر می بردی که در آن در آن است و در آن است که گفتا نه شکر
بشکر و شکر که با نیت نیت بی نیت که در آن است و در آن است

سوال چهارم

من مظهر سید محمد ابن علی شاه است که در آن است که در آن است که در آن است
حق تعالی چون در آن است که در آن است که در آن است که در آن است که در آن است
ثابت که در آن است که در آن است که در آن است که در آن است که در آن است
چون با در همین است که در آن است که در آن است که در آن است که در آن است
نیت که در آن است که در آن است که در آن است که در آن است که در آن است
از این است که در آن است که در آن است که در آن است که در آن است که در آن است
او را به نیت بر ذات و در آن است که در آن است که در آن است که در آن است
و در آن است که در آن است که در آن است که در آن است که در آن است که در آن است
لازم به نیت و در آن است که در آن است که در آن است که در آن است که در آن است
بکی باشد و در آن است که در آن است که در آن است که در آن است که در آن است
و در آن است که در آن است که در آن است که در آن است که در آن است که در آن است

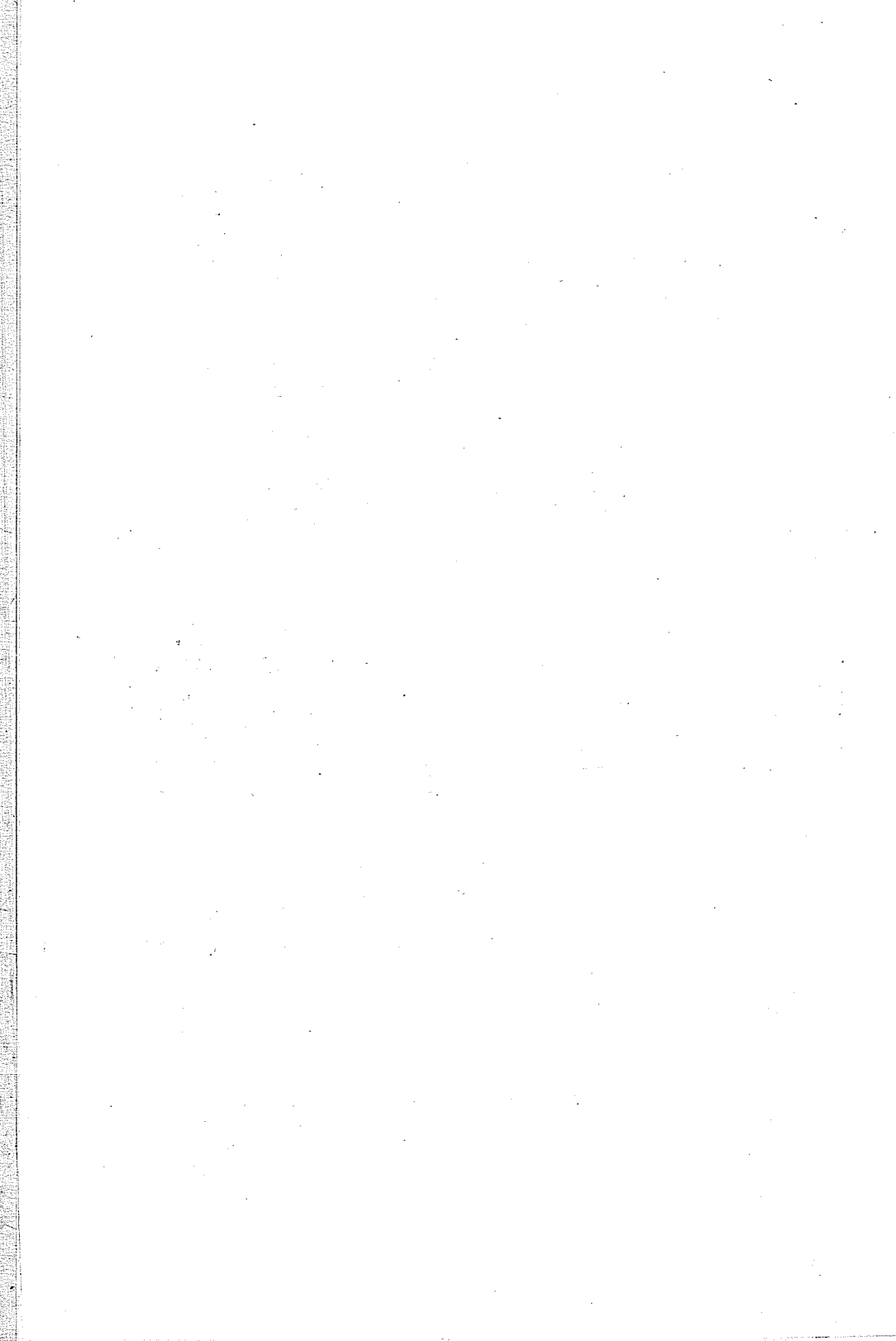
و در آن است که در آن است که در آن است که در آن است که در آن است که در آن است
و در آن است که در آن است که در آن است که در آن است که در آن است که در آن است
و در آن است که در آن است که در آن است که در آن است که در آن است که در آن است
و در آن است که در آن است که در آن است که در آن است که در آن است که در آن است
و در آن است که در آن است که در آن است که در آن است که در آن است که در آن است
و در آن است که در آن است که در آن است که در آن است که در آن است که در آن است
و در آن است که در آن است که در آن است که در آن است که در آن است که در آن است
و در آن است که در آن است که در آن است که در آن است که در آن است که در آن است

خردا

2646

2652

ظریف است و در آن است که در آن است که در آن است که در آن است که در آن است
زاهلی که در آن است که در آن است که در آن است که در آن است که در آن است
کلیک در آن است که در آن است که در آن است که در آن است که در آن است
علی قلب که در آن است که در آن است که در آن است که در آن است که در آن است
فصل طیب که در آن است که در آن است که در آن است که در آن است که در آن است
کردند و در آن است که در آن است که در آن است که در آن است که در آن است
اهلی که در آن است که در آن است که در آن است که در آن است که در آن است
در آن است که در آن است که در آن است که در آن است که در آن است که در آن است
دانشمند که در آن است که در آن است که در آن است که در آن است که در آن است
اینها که در آن است که در آن است که در آن است که در آن است که در آن است
شروع که در آن است که در آن است که در آن است که در آن است که در آن است
اراه عقول که در آن است که در آن است که در آن است که در آن است که در آن است
ان در آن است که در آن است که در آن است که در آن است که در آن است که در آن است
علمی و عقلی که در آن است که در آن است که در آن است که در آن است که در آن است
ارباب صنعت که در آن است که در آن است که در آن است که در آن است که در آن است
عقل و صنعت که در آن است که در آن است که در آن است که در آن است که در آن است
و در آن است که در آن است که در آن است که در آن است که در آن است که در آن است
بالا در آن است که در آن است که در آن است که در آن است که در آن است که در آن است
از آن است که در آن است که در آن است که در آن است که در آن است که در آن است
که در آن است که در آن است که در آن است که در آن است که در آن است که در آن است

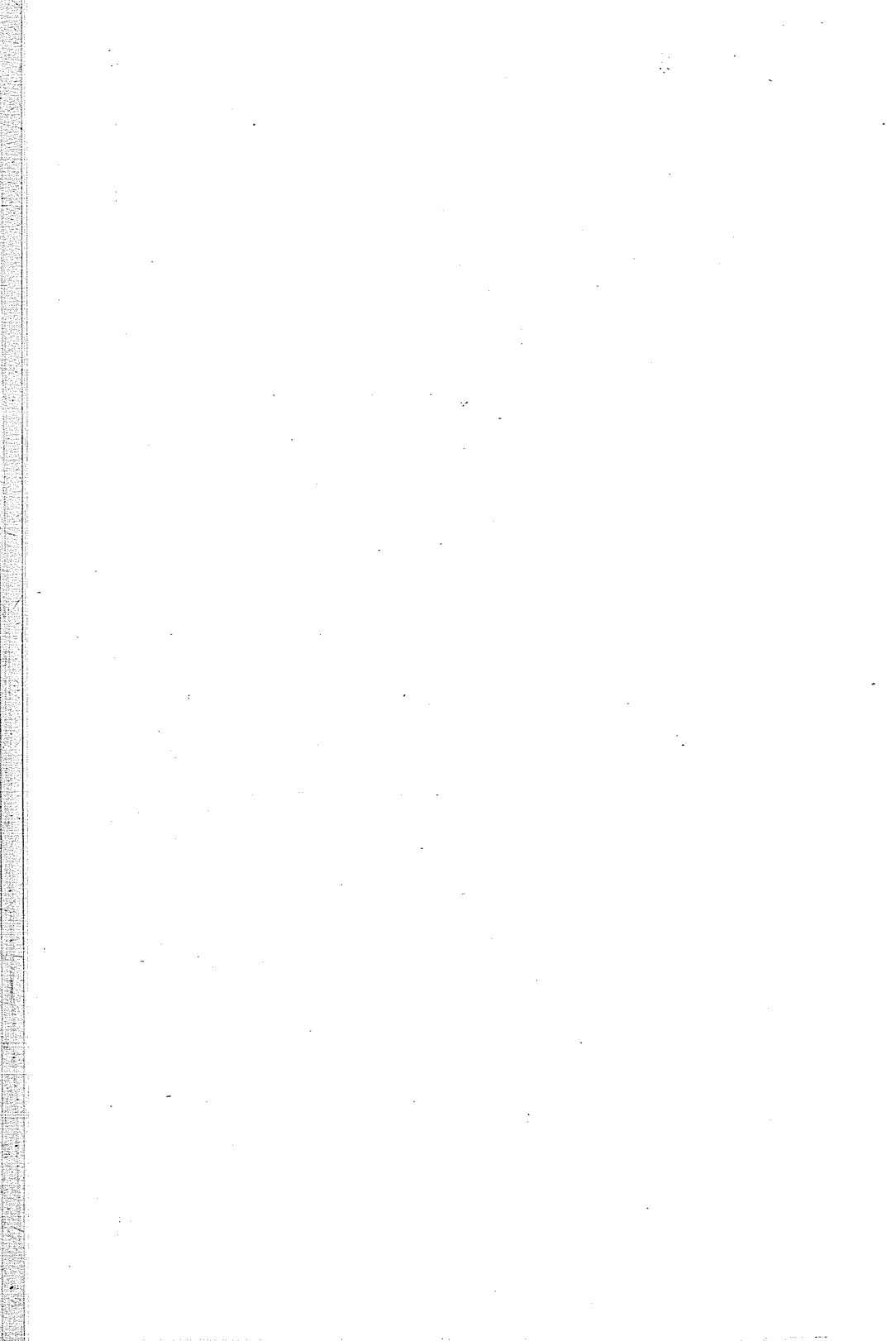

2666

دهون بسیار از ایشان مستغرق میشود و بعد از آن تصور کند که هر یک از آنها را که در کتاب
بریشان از زمانه شریف خوانی از ایشان جان شود تا این معنی این ظاهر و محسوس است
حکایت در احوال جسمیان مشاهده است که چون کسی که در سندی بعضی بشود و در سخا هر یک
کنند با خود را نشود چون خلق او پیدا چون او بجای منور و کارکنان اندکی ایشان
حکایت کند که هر یک از روح از زمانه وقت کار و جهت آن شایع حکایت اولی است
سایه را که در وقت خلق بریدن آن با آن و بسیار خود او جان می کند و صورت آن
کدو و از زمانه وقت که در حلال می آید و نه تصور کنیم که در این چنین معنی قطعی
است حکایت که حیا سازد و نماز وقت می کند چون نیز مستغرق در کرد که در آن حیا است
و از هر جهت و هر امری است امید می دارد که میان آن بزرگ می نماید که حقیقت
آن معلوم نشود مگر به کماله القیوم که حقیقت حقیق مطابق معنی آن می باشد
فایده است که حقیق هر چیزی بر سطح است و چون در حقیق کتب و نیز بر این معنی که
کدام یکی از آنها یا نوع یا از اسفند اعانت خوانی با شمار از حقیق و هر یک از آن
در آن بعضی است که در وقت غلبه خلقی که در وقت مخصوص او بود و بعضی از آن
منتهی تا هر چه از آن است که در وقت منور و حقیق است که در آن حقیق در بار
مفصص باشد بر این که در زمانه حاکم حقیق با هر قیوم با و بنام حقیق از برای بیان
توقع و در حقیق در آن حاکم کار بر این معنی است و هر هستای که در حقیق است
در حقیق حقیق بر کمال این امر که در آن کرد و بطریق این معانی مستغرق در آن است
مستغرق در آن حقیق که در آن هر چه در حقیق از برای آن مستغرق در آن است و در آن
آن را معنی که در آن هر چه در آن است با هر چه در آن است و در آن حقیق در آن
کمال این امری که در آن هر چه در آن است با هر چه در آن است و در آن حقیق در آن
در معنی هر چه در آن است مستغرق در آن حقیق است و در آن حقیق در آن حقیق

267a

مستغرق در حقیق از برای حقیق و بعد از آن تصور کند که هر یک از آنها را که در کتاب
بریشان از زمانه شریف خوانی از ایشان جان شود تا این معنی این ظاهر و محسوس است
حکایت در احوال جسمیان مشاهده است که چون کسی که در سندی بعضی بشود و در سخا هر یک
کنند با خود را نشود چون خلق او پیدا چون او بجای منور و کارکنان اندکی ایشان
حکایت کند که هر یک از روح از زمانه وقت کار و جهت آن شایع حکایت اولی است
سایه را که در وقت خلق بریدن آن با آن و بسیار خود او جان می کند و صورت آن
کدو و از زمانه وقت که در حلال می آید و نه تصور کنیم که در این چنین معنی قطعی
است حکایت که حیا سازد و نماز وقت می کند چون نیز مستغرق در کرد که در آن حیا است
و از هر جهت و هر امری است امید می دارد که میان آن بزرگ می نماید که حقیقت
آن معلوم نشود مگر به کماله القیوم که حقیقت حقیق مطابق معنی آن می باشد
فایده است که حقیق هر چیزی بر سطح است و چون در حقیق کتب و نیز بر این معنی که
کدام یکی از آنها یا نوع یا از اسفند اعانت خوانی با شمار از حقیق و هر یک از آن
در آن بعضی است که در وقت غلبه خلقی که در وقت مخصوص او بود و بعضی از آن
منتهی تا هر چه از آن است که در وقت منور و حقیق است که در آن حقیق در بار
مفصص باشد بر این که در زمانه حاکم حقیق با هر قیوم با و بنام حقیق از برای بیان
توقع و در حقیق در آن حاکم کار بر این معنی است و هر هستای که در حقیق است
در حقیق حقیق بر کمال این امر که در آن کرد و بطریق این معانی مستغرق در آن است
مستغرق در آن حقیق که در آن هر چه در حقیق از برای آن مستغرق در آن است و در آن
آن را معنی که در آن هر چه در آن است با هر چه در آن است و در آن حقیق در آن
کمال این امری که در آن هر چه در آن است با هر چه در آن است و در آن حقیق در آن
در معنی هر چه در آن است مستغرق در آن حقیق است و در آن حقیق در آن حقیق

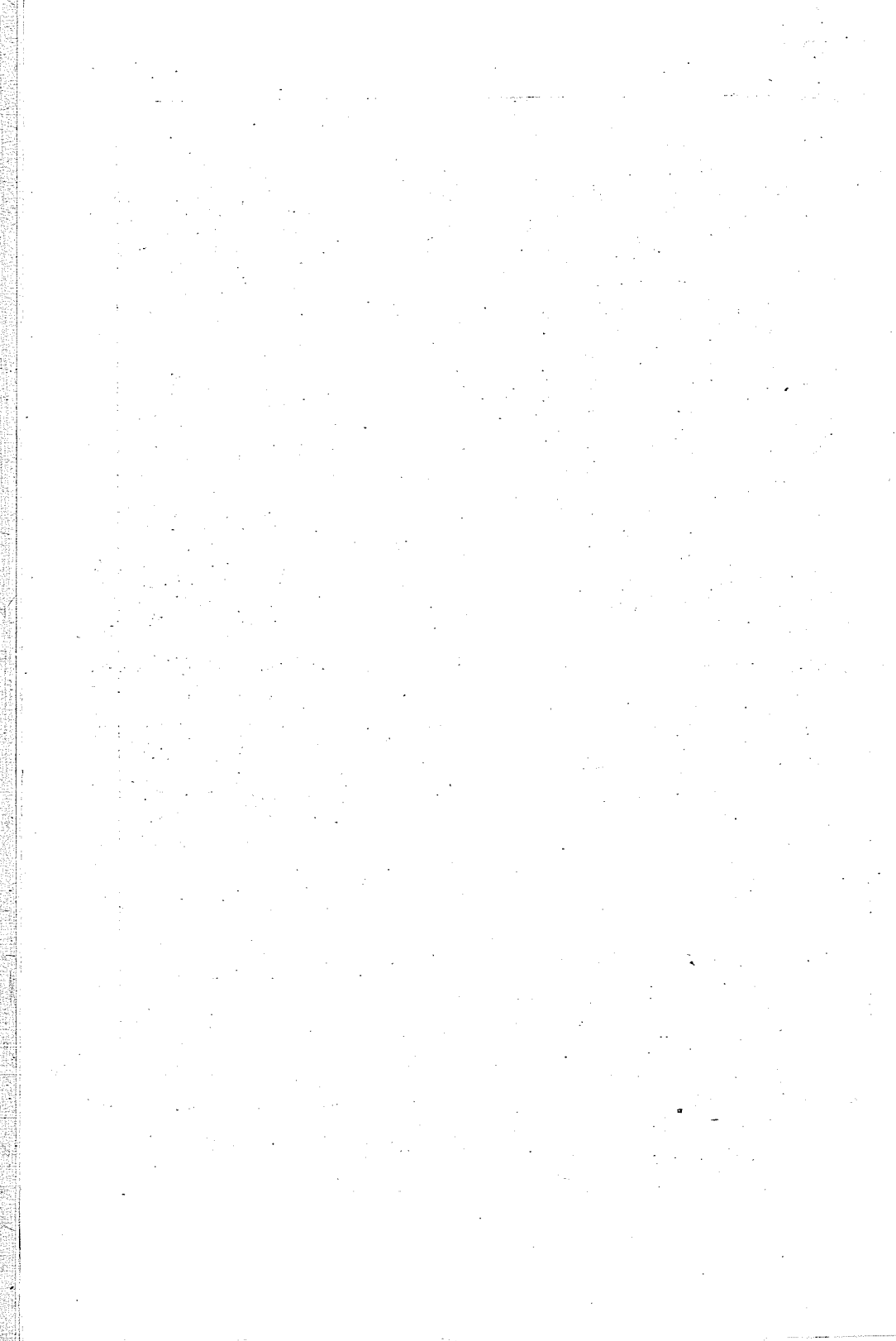

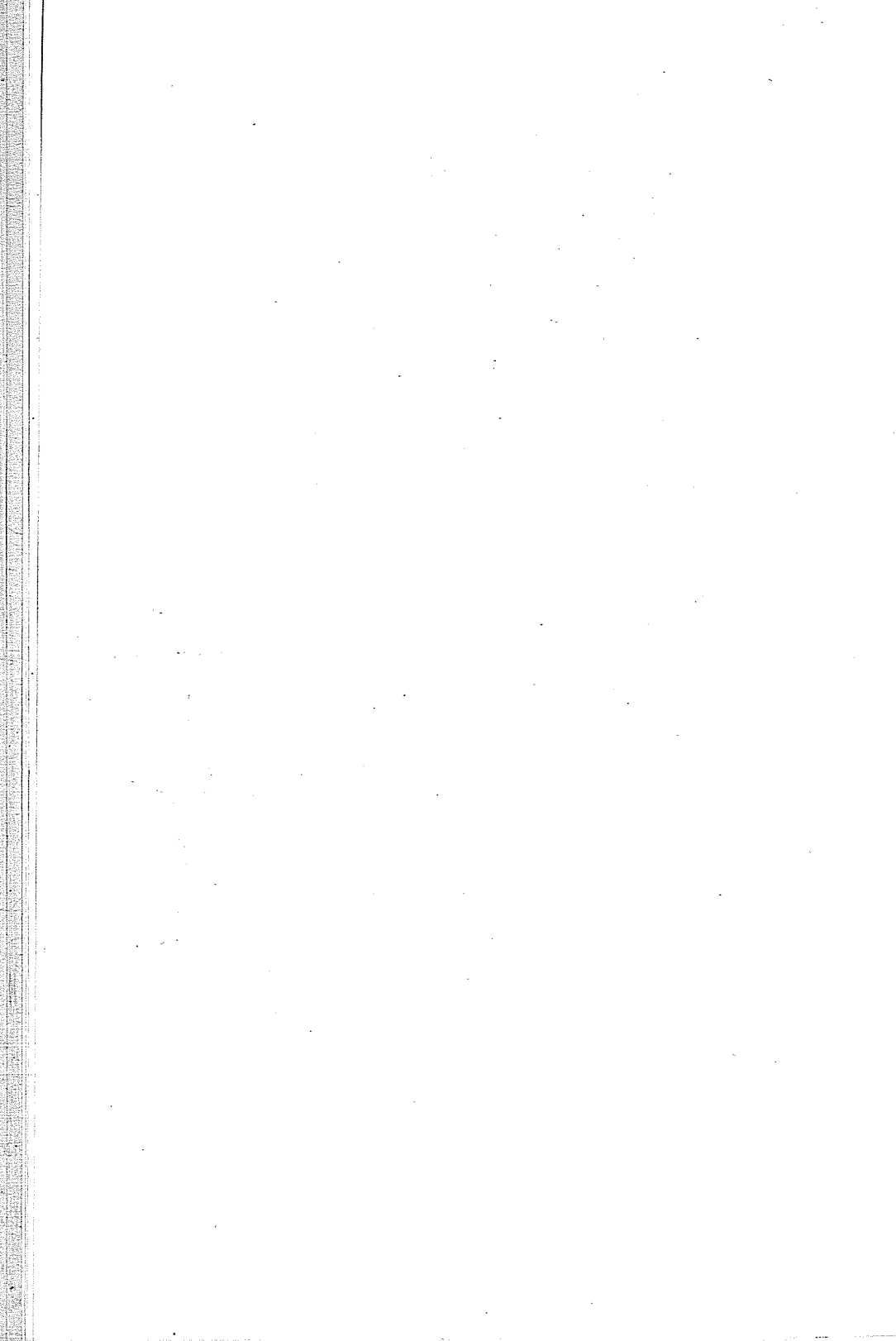

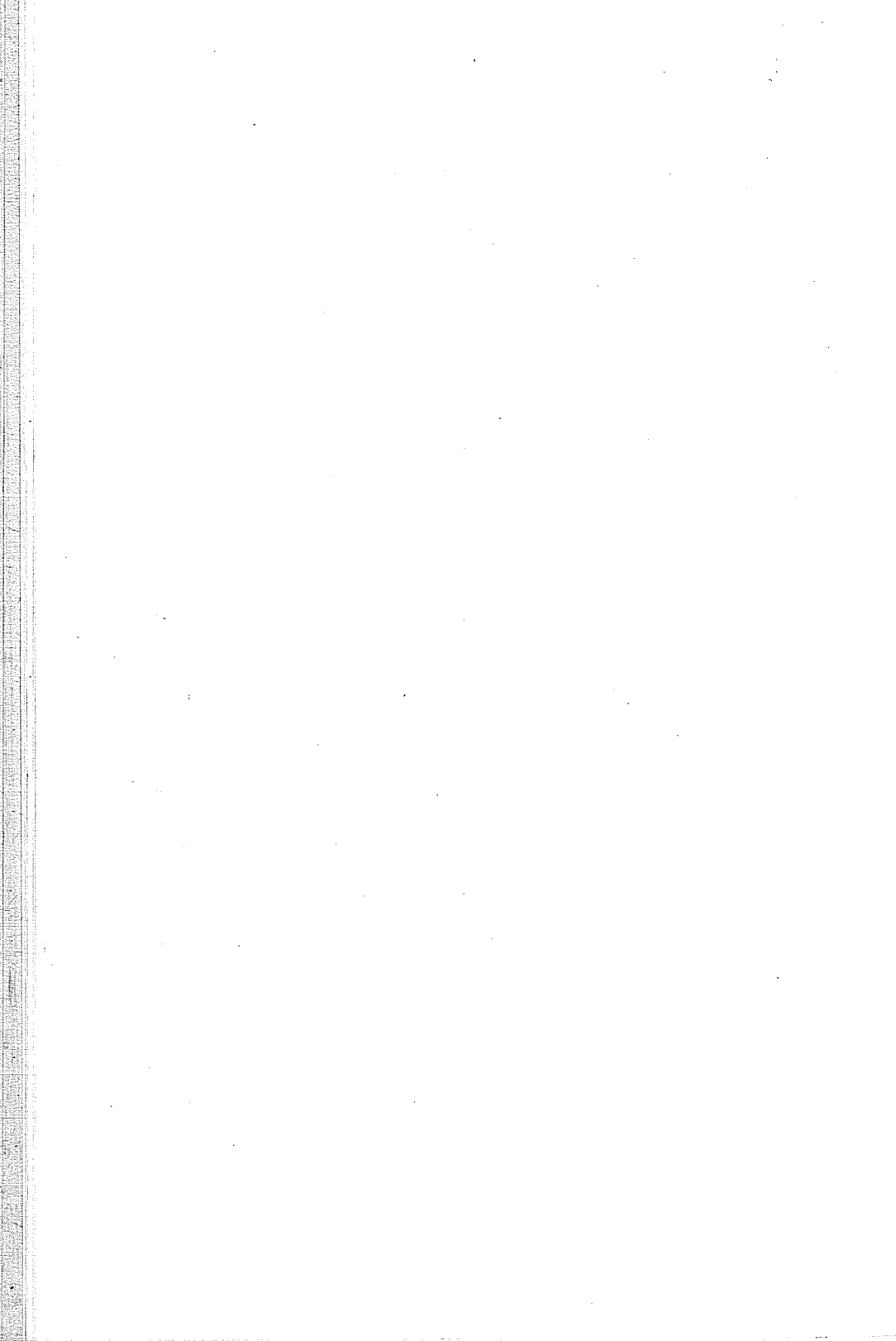

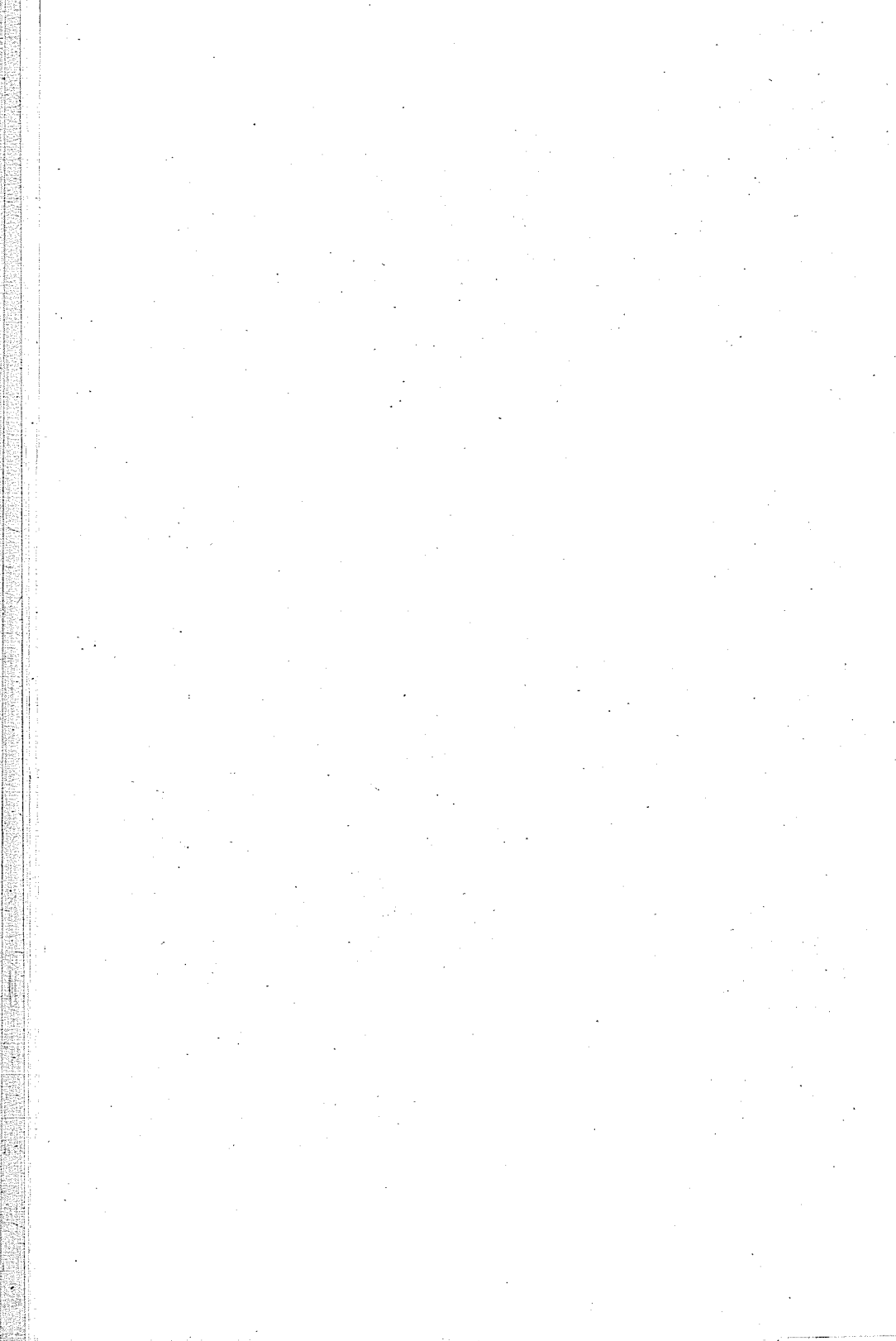

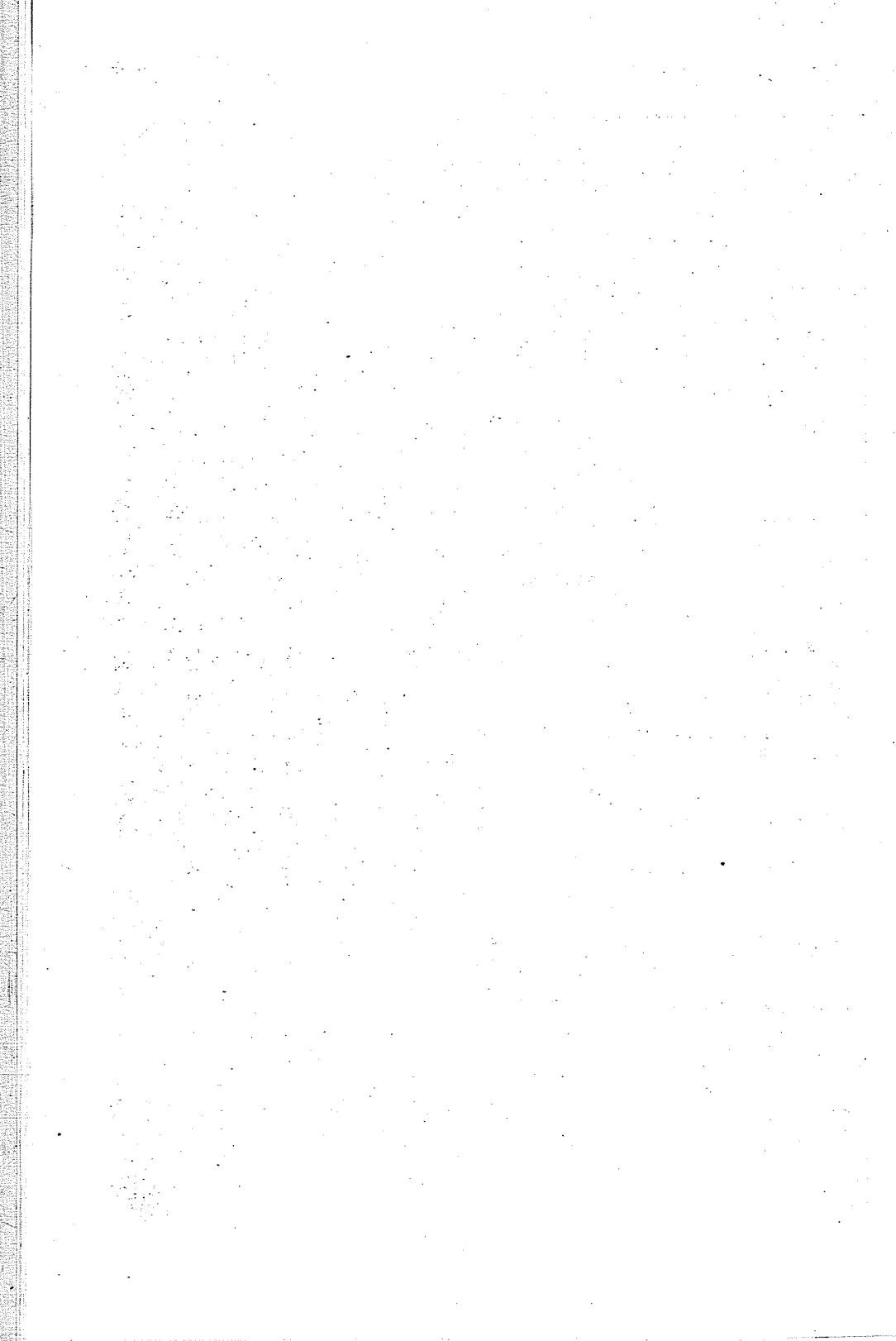

2138

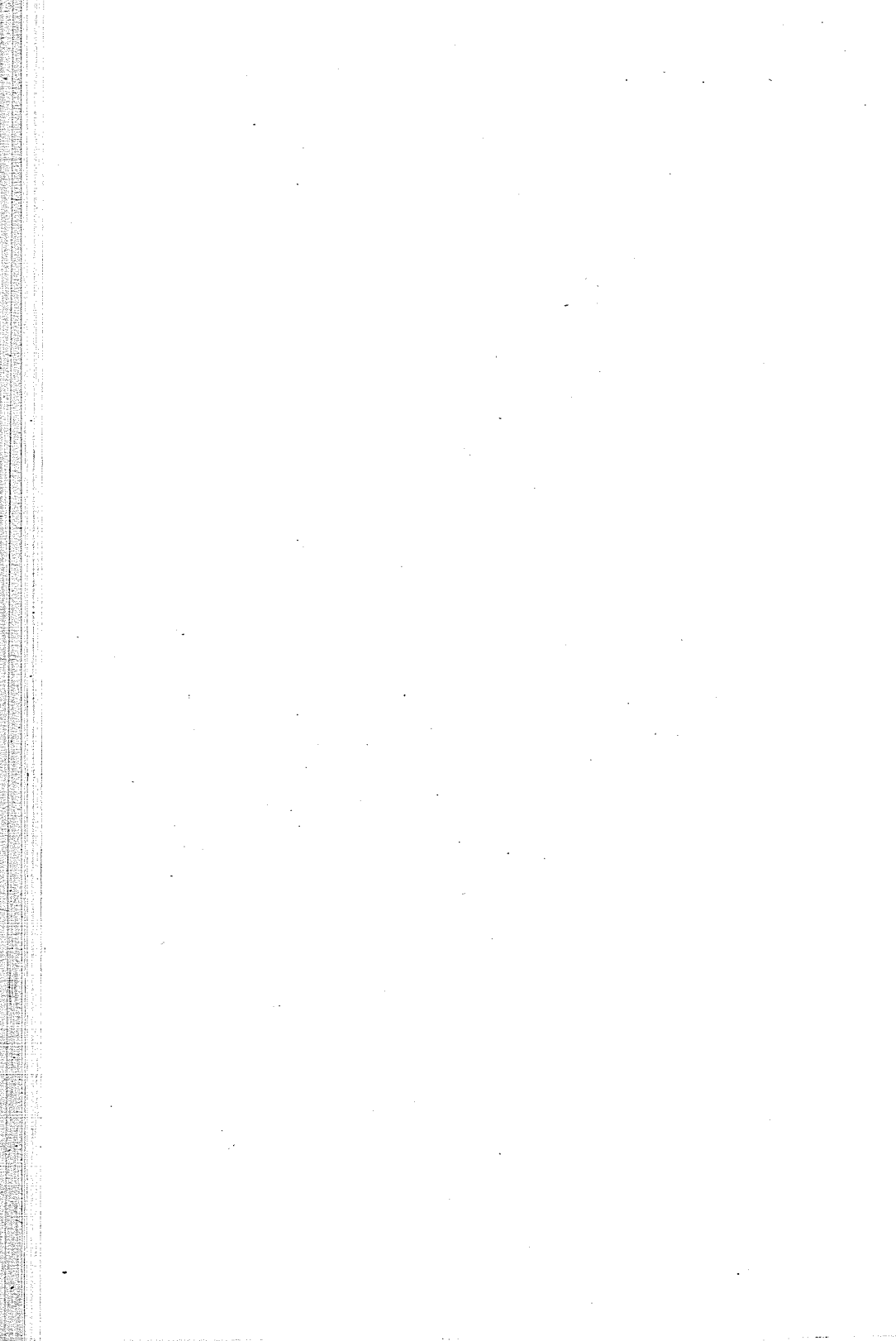
وان بجان کلانم نیاید که هم چیزها متساوی می باشد که از اشهر و روحان گناهان صحتی چنان
است که گویید و نیز نیست و اجسام مغنی که گویید و نیز نیست که از چهار عنصر باشد
کامل از آن نشانده بشر و در بیط و در رماله فیض و در بایض که در کف است لایق که از
هفت سانس این صغیف مذکور است باین که در غایت از اهل مطالبه کنند اسمعنا لعل
اما لعل چون چهار حواس چهار عناصر هفت است یک حسی از آن یاد است باین نسبت
انچه که کیم و بیج و دین عالم کون و نشاء که خشنه بی حواس چهارها هست و بی حس و
بناصحه بطریق مساوات در دعوت و تکرار بطریق اختلاف مثل اجزاء که با یکدیگر اجزای
بعضی در این بنسب به شمار و بعضی دیگر که در بعضی دیگر از اجزاء هر چهارها
که در چیزها در یاد است بعضی بنسب با بشمار و در بعضی دیگر از اختلاف
که در چیزها در آن موضع بنسب با بشمار بعضی دیگر از اختلاف که در عالم
و آثار با این نسبت ان بعضی یکی یاد است و در عالم اول و دومی نقش بر آینه است که از
حواس و حسی بعضی بنسب با بشمار و هر چهارها همین است که در حسی یکی از
هم دیگر از آن بنویسد که باین که در بعضی از اشخاص و اشخاص ان در حسی یکی از
و حسی یکی از آن است که در بعضی از اشخاص و اشخاص ان در حسی یکی از
در بعضی حوال با هم مانند کسی هست که در بعضی از اشخاص و اشخاص ان در حسی یکی از
خواص اما در بعضی از اشخاص و اشخاص ان در حسی یکی از
که در حسی یکی از اشخاص و اشخاص ان در حسی یکی از
لاجرم در کمال و حسی یکی از اشخاص و اشخاص ان در حسی یکی از
و انچه از آن است که در بعضی از اشخاص و اشخاص ان در حسی یکی از
فراست ما این از آن است که در بعضی از اشخاص و اشخاص ان در حسی یکی از
سلام و غیره لعل و غیره لعل است و معنی و بشمار و بی حس است که در بعضی از اشخاص و اشخاص ان در حسی یکی از

2140

است و آن آتش بیگ طبعه بزرگ است و طبعه بزرگ هم از آن است و آن آتش بیگ طبعه بزرگ است
و غیرت در آن چون در کمال او بود که با یک است است که ابواب او است و آن آتش
و هیچ طبعه بزرگ است که در کمال او بود که با یک است است که ابواب او است و آن آتش
درویشی ظاهر و حس است که در کمال او بود که با یک است است که ابواب او است و آن آتش
بهر حال است و لعل و در نهایت قوت و این تقوی و بیاد منا سبب است
که اما تقوی بزرگ که و الله اعلم و حکم و العباد علیه

سوال

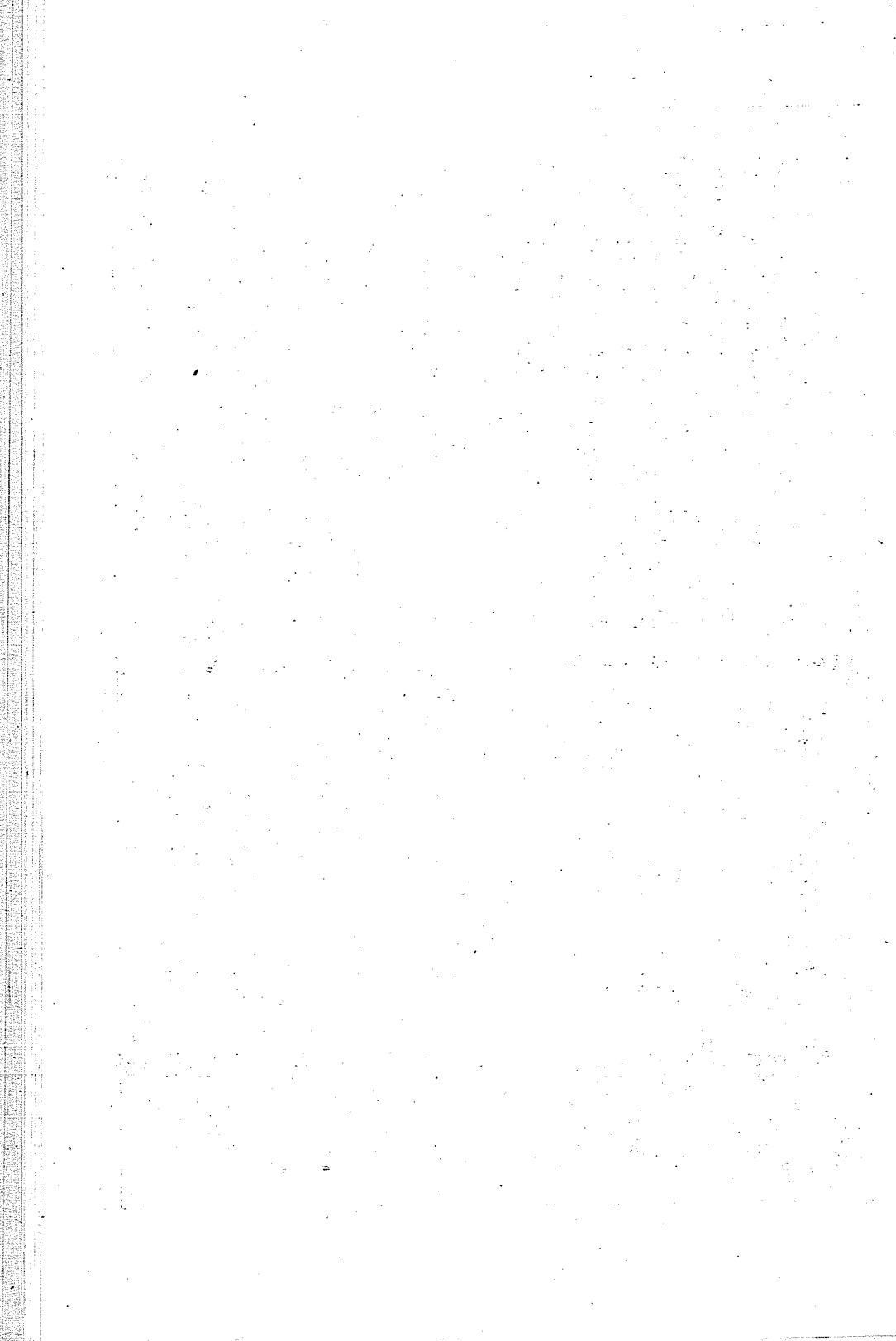
سوال سوالات در حکم و تقوی که در کمال است
مقرب است که هر چه که از آن اجزای بزرگ بود و در بیط حسی و محتاج به راکتونی که چون
بسیار است که در آن اجزای بزرگ بود و در بیط حسی و محتاج به راکتونی که چون
بدان است که در آن اجزای بزرگ بود و در بیط حسی و محتاج به راکتونی که چون
در چیزی با بشمار و حسی یکی از اشخاص و اشخاص ان در حسی یکی از
مربوع که در آن اجزای بزرگ بود و در بیط حسی و محتاج به راکتونی که چون
که در حسی یکی از اشخاص و اشخاص ان در حسی یکی از
است که در حسی یکی از اشخاص و اشخاص ان در حسی یکی از
و در حسی یکی از اشخاص و اشخاص ان در حسی یکی از
بهر حال است و لعل و در نهایت قوت و این تقوی و بیاد منا سبب است
که اما تقوی بزرگ که و الله اعلم و حکم و العباد علیه

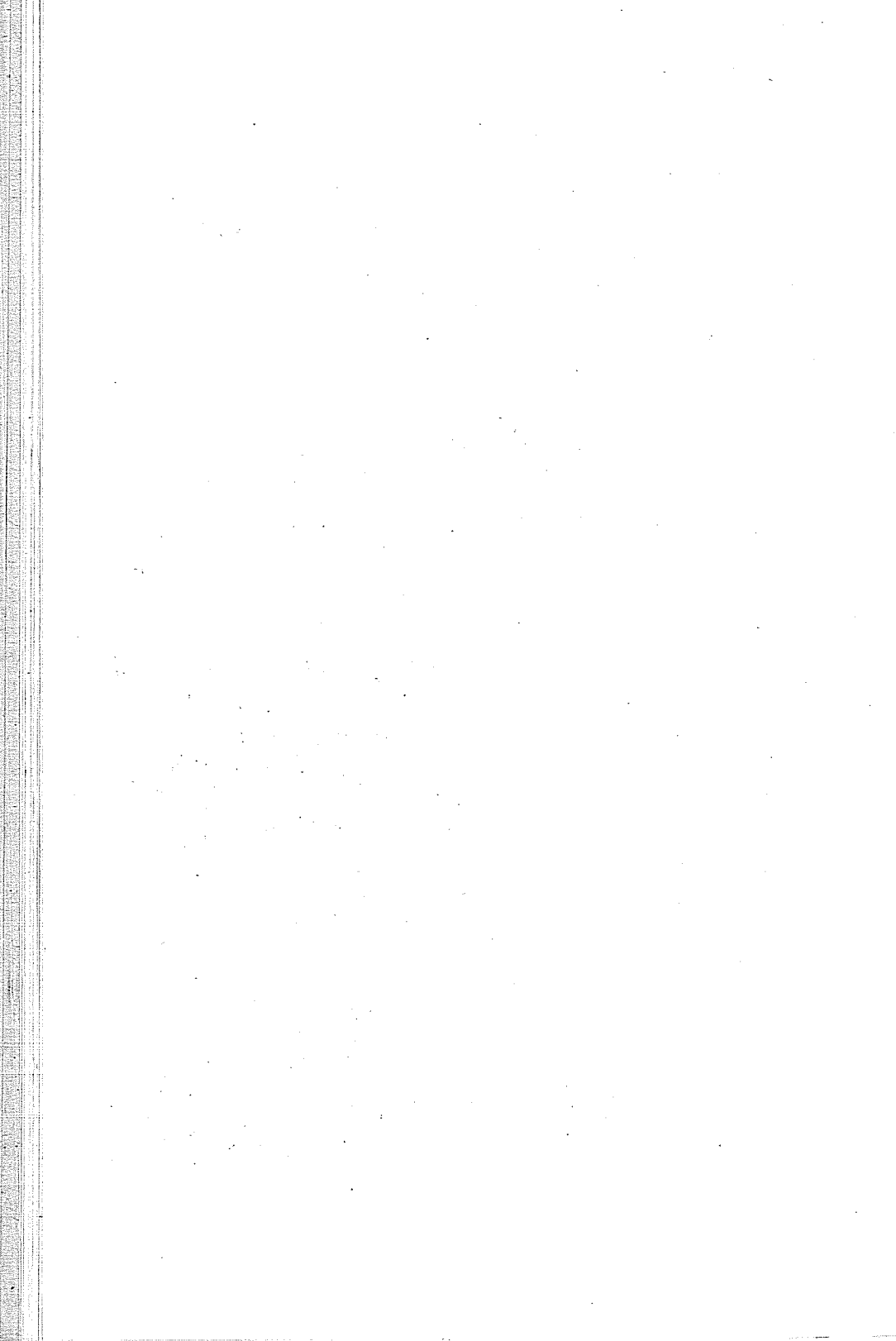

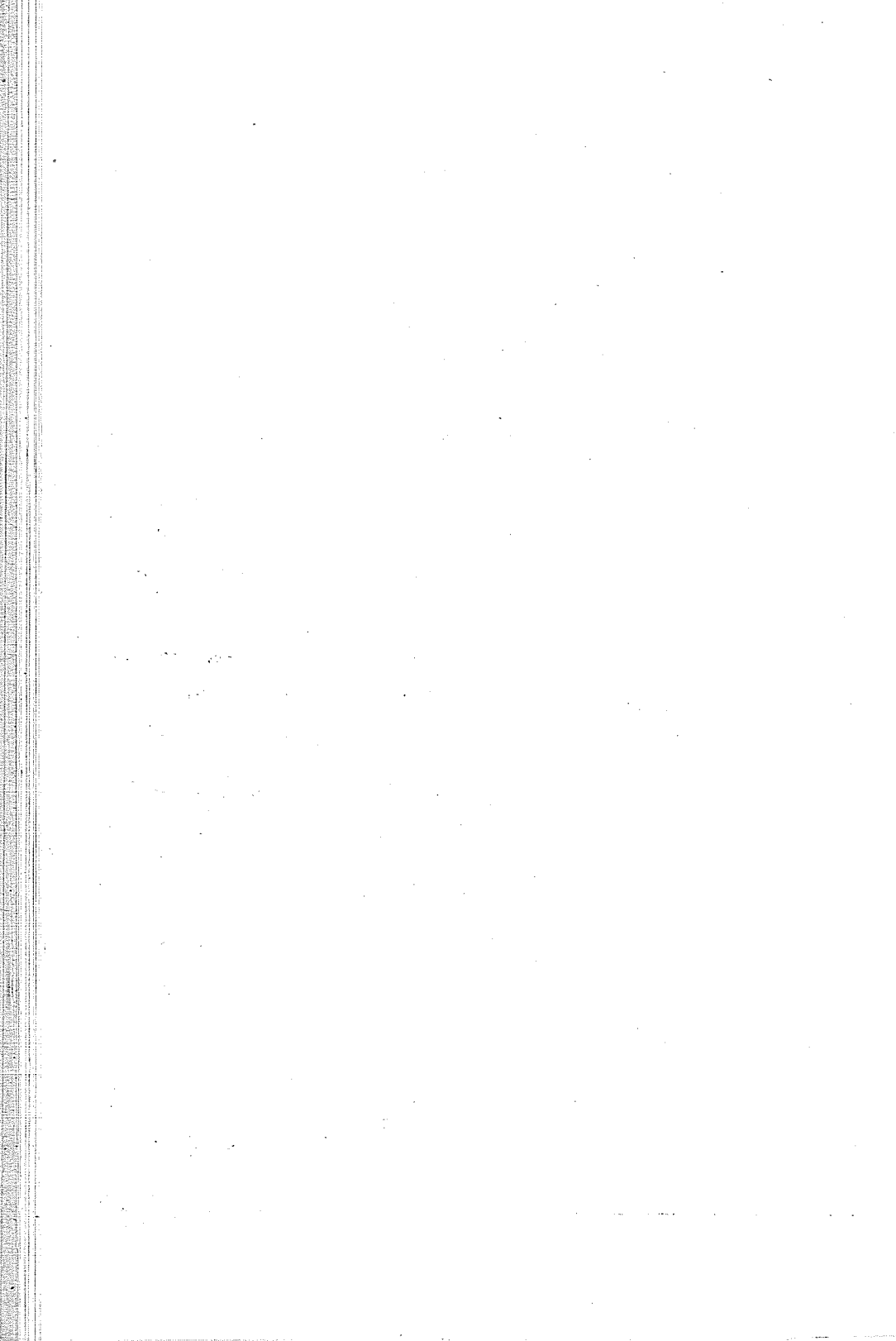

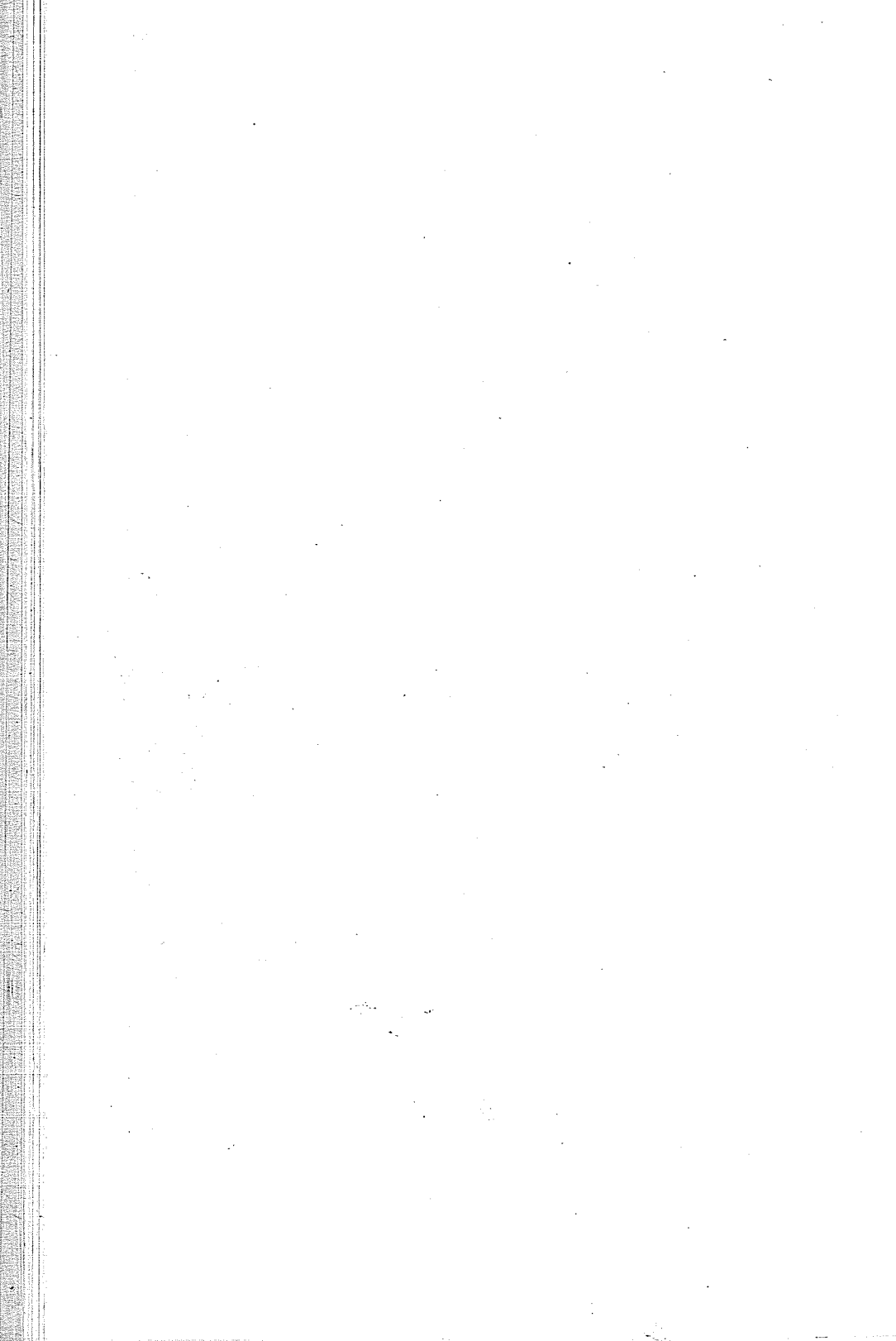

تکلیف یازدهم برست بکسرت آن روانی دارد کسخت
 چندین سرورهای نازنین برست لغز که برست کسخت
 و آن که در اندک مصطفی را ایضا صفا و ایبره که اثرش بر شخصیت و بنا بر سبب و در آن صفت و حال
 نماند و در آنکه صفا و همه چیزها که در آن صفا و ایبره که اثرش بر شخصیت و بنا بر سبب و در آن صفت و حال
 که در آنکه صفا و همه چیزها که در آن صفا و ایبره که اثرش بر شخصیت و بنا بر سبب و در آن صفت و حال
 غیر آنکه صفا و همه چیزها که در آن صفا و ایبره که اثرش بر شخصیت و بنا بر سبب و در آن صفت و حال
 و انبوه که در آن صفا و همه چیزها که در آن صفا و ایبره که اثرش بر شخصیت و بنا بر سبب و در آن صفت و حال
 که در آن صفا و همه چیزها که در آن صفا و ایبره که اثرش بر شخصیت و بنا بر سبب و در آن صفت و حال
 در آن صفا و همه چیزها که در آن صفا و ایبره که اثرش بر شخصیت و بنا بر سبب و در آن صفت و حال
 قوت لغز در دو غلط است جهت آنکه قوت و خاصیت دیگران در این صفا و ایبره که اثرش بر شخصیت و بنا بر سبب و در آن صفت و حال
 عروق و اعضا را مانند در آن صفا و ایبره که اثرش بر شخصیت و بنا بر سبب و در آن صفت و حال
 نماید و چون این ثامت لایق و غیره را با هم ترکیب میبرد از تکثیر و ترکیب آن ثامت که
 خصلت مییون برآید از این صفا و ایبره که اثرش بر شخصیت و بنا بر سبب و در آن صفت و حال
 که در آن صفا و ایبره که اثرش بر شخصیت و بنا بر سبب و در آن صفت و حال
 اندک برین صفا و ایبره که اثرش بر شخصیت و بنا بر سبب و در آن صفت و حال
 شریک و خاصیت شریک و در آن صفا و ایبره که اثرش بر شخصیت و بنا بر سبب و در آن صفت و حال
 مشبه و مثال شریک و در آن صفا و ایبره که اثرش بر شخصیت و بنا بر سبب و در آن صفت و حال
 اثر که از این صفا و ایبره که اثرش بر شخصیت و بنا بر سبب و در آن صفت و حال
 چنین است که در آن صفا و ایبره که اثرش بر شخصیت و بنا بر سبب و در آن صفت و حال
 بکلی از این صفا و ایبره که اثرش بر شخصیت و بنا بر سبب و در آن صفت و حال
 هر چه که در آن صفا و ایبره که اثرش بر شخصیت و بنا بر سبب و در آن صفت و حال

دو چون صفتی در آن صفا و ایبره که اثرش بر شخصیت و بنا بر سبب و در آن صفت و حال
 بهر چه که در آن صفا و ایبره که اثرش بر شخصیت و بنا بر سبب و در آن صفت و حال
 از این صفا و ایبره که اثرش بر شخصیت و بنا بر سبب و در آن صفت و حال
 بهر چه که در آن صفا و ایبره که اثرش بر شخصیت و بنا بر سبب و در آن صفت و حال
 که در آن صفا و ایبره که اثرش بر شخصیت و بنا بر سبب و در آن صفت و حال
 شکی نیست که در آن صفا و ایبره که اثرش بر شخصیت و بنا بر سبب و در آن صفت و حال
 مؤید و تأیید صفتی در آن صفا و ایبره که اثرش بر شخصیت و بنا بر سبب و در آن صفت و حال
 از آن صفا و ایبره که اثرش بر شخصیت و بنا بر سبب و در آن صفت و حال
 محجب و با سبب محجبی در آن صفا و ایبره که اثرش بر شخصیت و بنا بر سبب و در آن صفت و حال
 شفقت طبیعتی بیجا که بعضی از شریکها صفا و ایبره که اثرش بر شخصیت و بنا بر سبب و در آن صفت و حال
 نهد و بعضی را با صفتی در آن صفا و ایبره که اثرش بر شخصیت و بنا بر سبب و در آن صفت و حال
 است که در آن صفا و ایبره که اثرش بر شخصیت و بنا بر سبب و در آن صفت و حال
 کند که در آن صفا و ایبره که اثرش بر شخصیت و بنا بر سبب و در آن صفت و حال
 در صفا و ایبره که اثرش بر شخصیت و بنا بر سبب و در آن صفت و حال
 عین علاجی در آن صفا و ایبره که اثرش بر شخصیت و بنا بر سبب و در آن صفت و حال
 که در آن صفا و ایبره که اثرش بر شخصیت و بنا بر سبب و در آن صفت و حال
 صفا و ایبره که اثرش بر شخصیت و بنا بر سبب و در آن صفت و حال
 کمال یافتن طبیعتی در آن صفا و ایبره که اثرش بر شخصیت و بنا بر سبب و در آن صفت و حال
 ابداع کند و چون در آن صفا و ایبره که اثرش بر شخصیت و بنا بر سبب و در آن صفت و حال
 تهنیت از این صفا و ایبره که اثرش بر شخصیت و بنا بر سبب و در آن صفت و حال
 در صفا و ایبره که اثرش بر شخصیت و بنا بر سبب و در آن صفت و حال
 این صفا و ایبره که اثرش بر شخصیت و بنا بر سبب و در آن صفت و حال
 این صفا و ایبره که اثرش بر شخصیت و بنا بر سبب و در آن صفت و حال

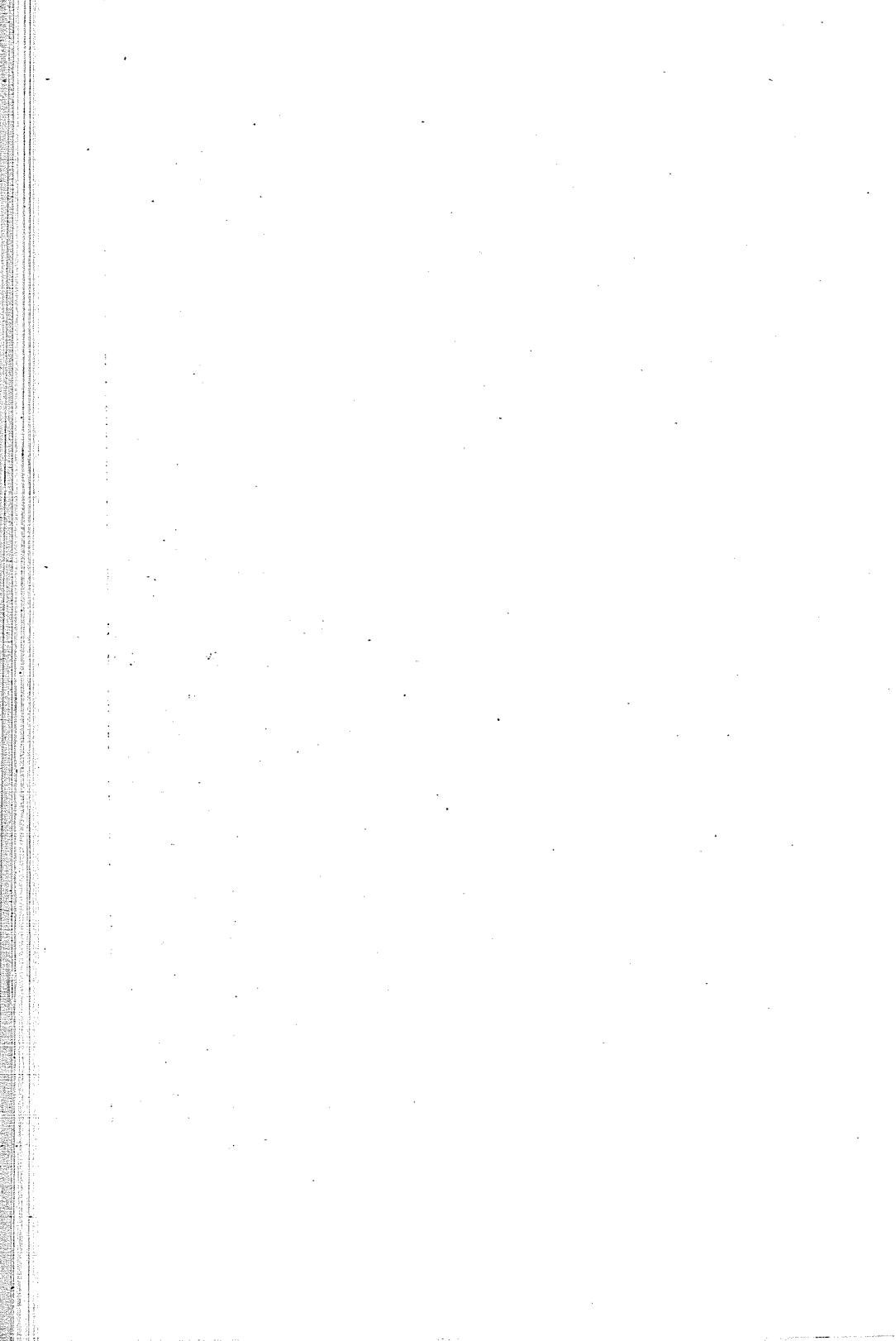

279c

کین برین معقول و محسوس معلوم الایح و جواب الکی ای ما در بیان و تحقیق آن مال
 در شرح احوال و احوالات تا به خواست خدا بود در کتاب مشتمل بر احوال و احوالات
 این مصیبت است هر چه که در این کتاب آمده است در این کتاب آمده است
 که در این کتاب آمده است در این کتاب آمده است در این کتاب آمده است
 ان شاء الله و چون این کتاب از این کتاب و سوال معلوم شد این کتاب
 کل العمل و الا فاعلم و قدما و بکار این نظام الملک فی الترتیب فی راجع نظام حاضر بود
 و در نظام امیر و در نظام امیر گفت منوهاست تا در این کتاب آمده است
 از نظام امیر و در نظام امیر گفت منوهاست تا در این کتاب آمده است
 در این کتاب آمده است در این کتاب آمده است در این کتاب آمده است
 شایسته و غیره هر چه که در این کتاب آمده است در این کتاب آمده است
 و کلی از نظام امیر و در نظام امیر گفت منوهاست تا در این کتاب آمده است
 هر چه که در این کتاب آمده است در این کتاب آمده است در این کتاب آمده است
 نظام امیر و در نظام امیر گفت منوهاست تا در این کتاب آمده است
 خود در این کتاب آمده است در این کتاب آمده است در این کتاب آمده است
 صحبت در این کتاب آمده است در این کتاب آمده است در این کتاب آمده است
 ان شاء الله و در این کتاب آمده است در این کتاب آمده است در این کتاب آمده است
 این مصیبت است هر چه که در این کتاب آمده است در این کتاب آمده است
 که در این کتاب آمده است در این کتاب آمده است در این کتاب آمده است
 که در این کتاب آمده است در این کتاب آمده است در این کتاب آمده است
 که در این کتاب آمده است در این کتاب آمده است در این کتاب آمده است

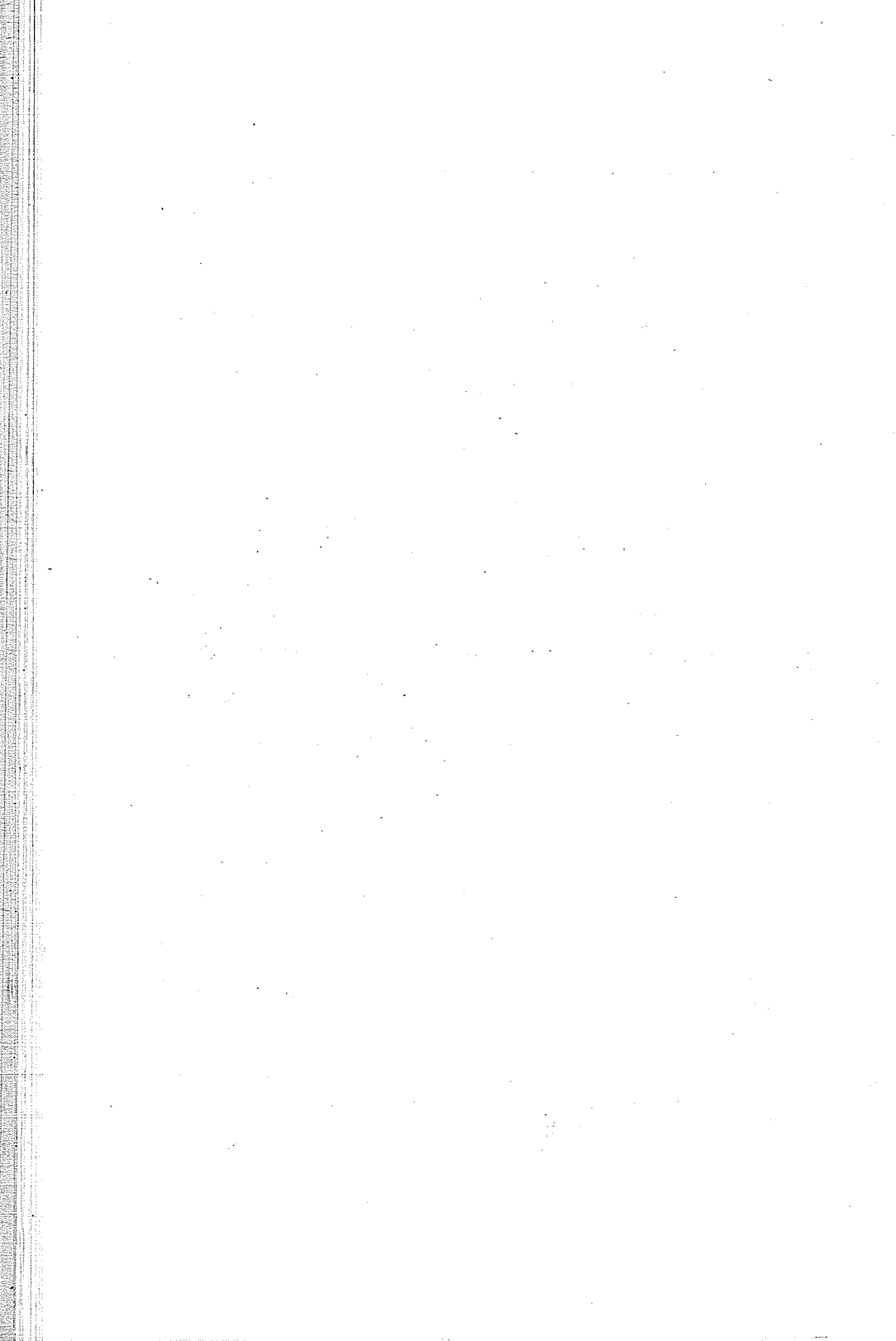
280a

این عقوبات است که در این کتاب آمده است در این کتاب آمده است
 خاطر این مصیبت است هر چه که در این کتاب آمده است در این کتاب آمده است
 خود را از این کتاب آمده است در این کتاب آمده است در این کتاب آمده است
 نامت حکمت است هر چه که در این کتاب آمده است در این کتاب آمده است
 کما قال الامیر و در این کتاب آمده است در این کتاب آمده است
 بقای و غیره هر چه که در این کتاب آمده است در این کتاب آمده است
 بنی و بیاد است و در این کتاب آمده است در این کتاب آمده است
 بران عقوبات است هر چه که در این کتاب آمده است در این کتاب آمده است
 بود که در این کتاب آمده است در این کتاب آمده است در این کتاب آمده است
 سهوی در این کتاب آمده است در این کتاب آمده است در این کتاب آمده است
 بود که در این کتاب آمده است در این کتاب آمده است در این کتاب آمده است
 بهنگامی که در این کتاب آمده است در این کتاب آمده است در این کتاب آمده است
 همین بود که در این کتاب آمده است در این کتاب آمده است در این کتاب آمده است
 ای که در این کتاب آمده است در این کتاب آمده است در این کتاب آمده است
 و ما در این کتاب آمده است در این کتاب آمده است در این کتاب آمده است
 هر چه که در این کتاب آمده است در این کتاب آمده است در این کتاب آمده است
 چنین نامها است هر چه که در این کتاب آمده است در این کتاب آمده است
 که در این کتاب آمده است در این کتاب آمده است در این کتاب آمده است
 در این کتاب آمده است در این کتاب آمده است در این کتاب آمده است
 انکسار بود در این کتاب آمده است در این کتاب آمده است در این کتاب آمده است
 قطع حقیقت است هر چه که در این کتاب آمده است در این کتاب آمده است

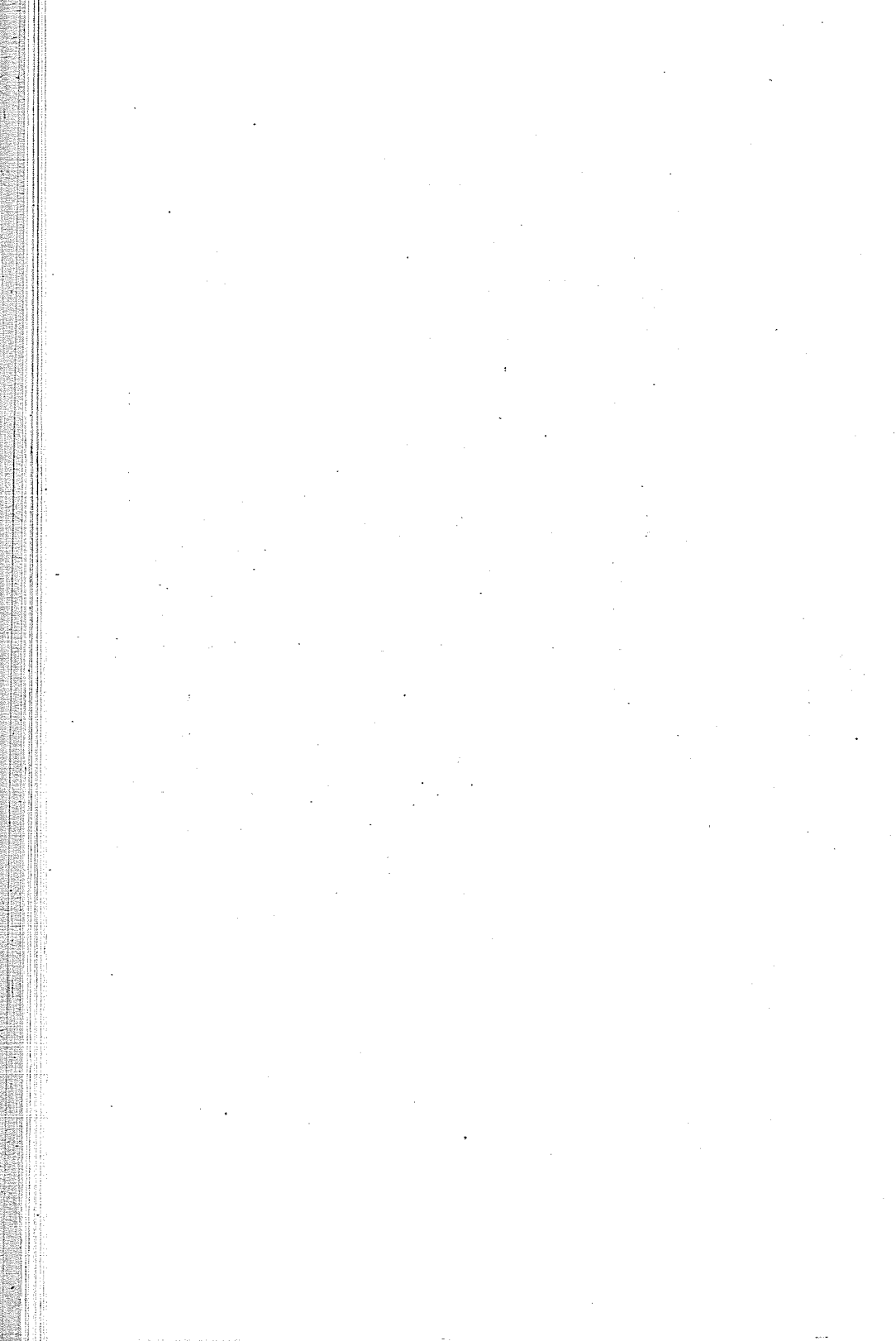

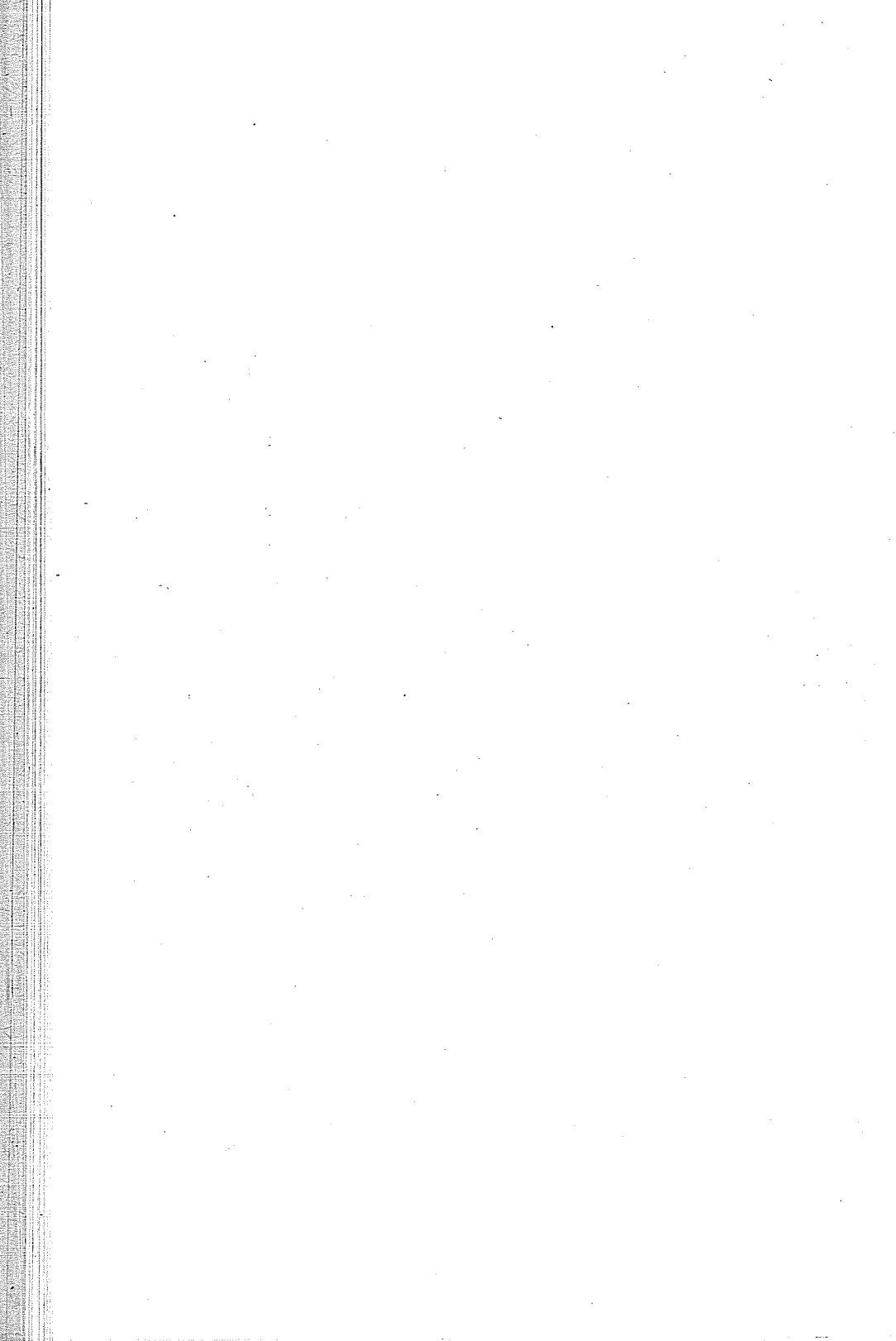

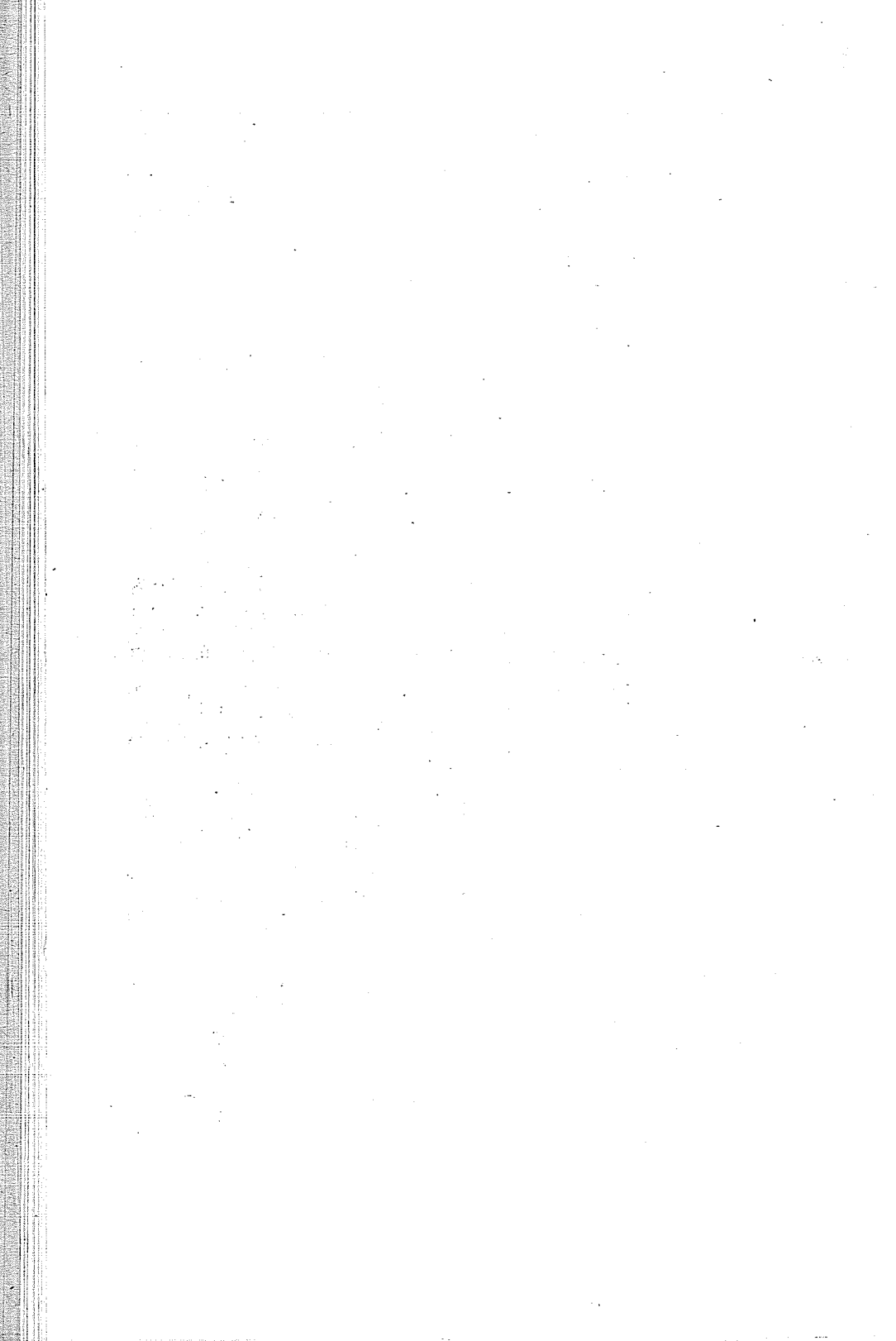

2836

من شکره غفر انفسک محقق انفسه کماله انانکه کماله کماله سخن نهالی صحبت آزماه خارج از ازل
 طلیقت از آنها ان به چه اجابت : انان حال و صادرات واقفانه و در بدین صحبت مایه بی
 بپایان می و عاشق قهر می که بر کوسون عقلان ایمنه بنامه ایستند و از آنها ان که کف
 حقیقت و تعلق کلام حقیقت در هان داروان است که لفظ مع مستند که از ان فواید
 و لا بر اینه دو او شرح و تفریح در هان و چه است که بر هان قایل است از هصر کمالی بنظر
 و تقیض ترازد و ما در اندر شرح و در معان اولی است و شب در عقاب
 دره و طبع در دعا بل عدل افان و صدق در معنی قولی سخنان و نهالی سخنان اولی
 حقائق الازواج کلها کما تنزل الارض فومن انفسهم و جمل الايمان
 و ان صر و تقیض علمنا صدق الکه کنت لا تقدر و ان صر و تقیض علمنا صدق الکه کنت لا تقدر
 نهور و تاخیر تقوی ر کلمه بر تقوی ر تقوی ر تقوی ر تقوی ر تقوی ر تقوی ر تقوی ر تقوی ر
 مظهر بل مشی و ضد و تقیض علمنا صدق الکه کنت لا تقدر و ان صر و تقیض علمنا صدق الکه کنت لا تقدر
 کلام سماجی سه به من است او حق تر در واقع کلی حق معنی نهالی تقدر در تقوی ر تقوی ر تقوی ر
 محض اولی که کلمات برانچه از دردی که محض اولی که کلمات برانچه از دردی که محض اولی که کلمات
 نازک در کلمه ان با خبر به به می انکی و خود عامی کل کلمات غلظت که می در تقوی ر تقوی ر تقوی ر
 ناملی حال بود دنیا و دعای عال و در تقوی ر تقوی ر تقوی ر تقوی ر تقوی ر تقوی ر تقوی ر
 در حقیقت این قضیه انانکه اولی که کلمات برانچه از دردی که محض اولی که کلمات برانچه
 انصاف و تقیض در فوج و باده عا و معاد و شنبه و نظایم و از نهالی و تقوی ر تقوی ر تقوی ر
 ملصوب و محض اولی که کلمات برانچه از دردی که محض اولی که کلمات برانچه از دردی که محض
 اکل سینه در حق غضبی و قیلانی من کما بال حسنة فانه عشره و انما الکون
 جابا سینه و لا یجرت الا مشاهد و محمدين در ان مثل الدین و تقیض علمنا
 لول الهی قول اللهم کل کلمه که کلمات برانچه از دردی که محض اولی که کلمات برانچه از دردی که محض

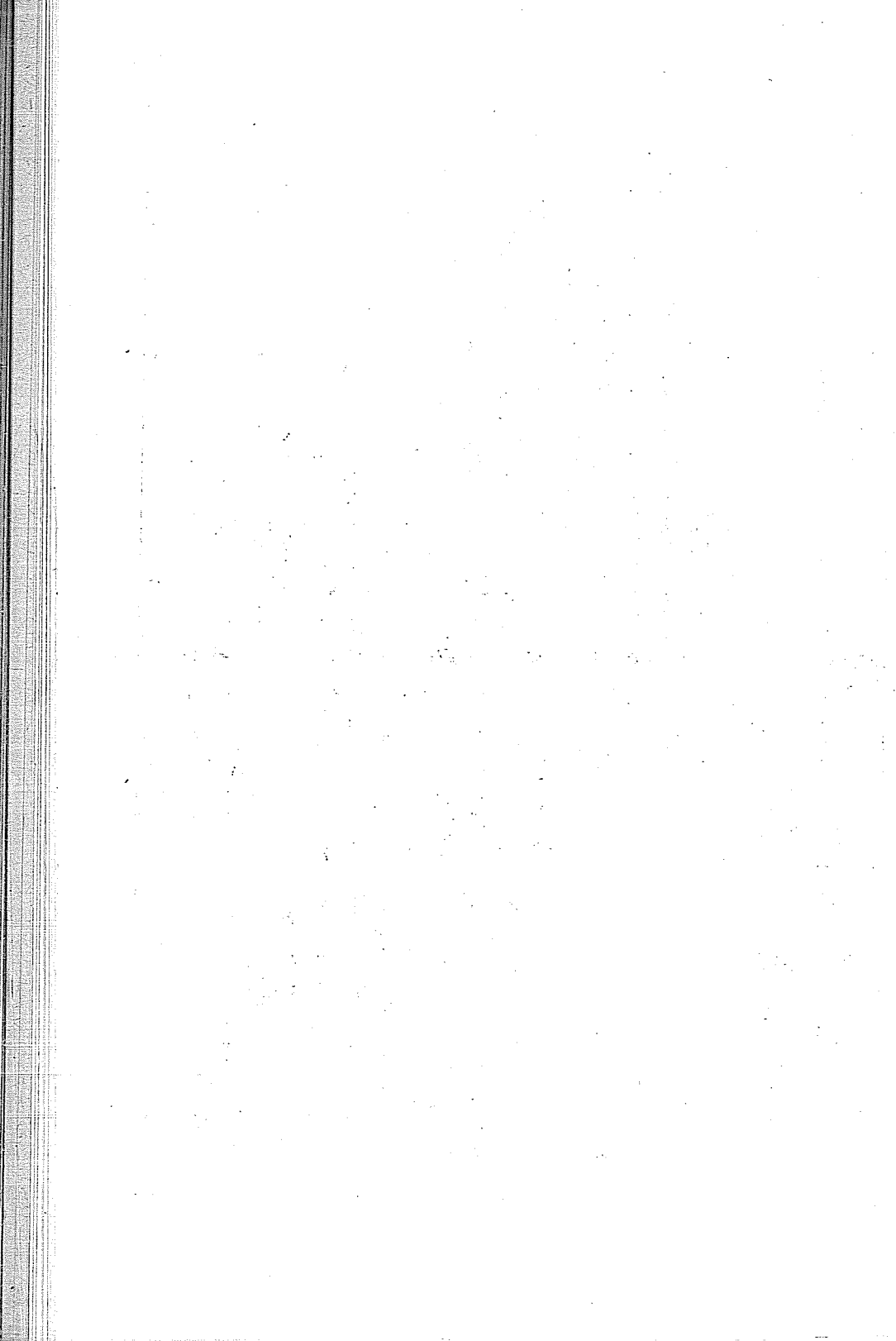
جای کعبه و الله یضاعوف علی لکشاکش و الله اعلم علی و تقوی ر تقوی ر تقوی ر تقوی ر تقوی ر
 و چه است که آدمی بدین می بیرون و هر چه شجره و عود می تا راه او را در کمال در حق
 است و طبع در ان سخن از ازل و حق که تقوی ر تقوی ر تقوی ر تقوی ر تقوی ر تقوی ر تقوی ر
 بلخی انانکه عود می می تا راه او را در کمال در حق که تقوی ر تقوی ر تقوی ر تقوی ر تقوی ر تقوی ر
 سوزان و انکه اصل او دیدان و بعد از ان تقوی ر تقوی ر تقوی ر تقوی ر تقوی ر تقوی ر تقوی ر
 است و طبع در ان سخن از ازل و حق که تقوی ر تقوی ر تقوی ر تقوی ر تقوی ر تقوی ر تقوی ر
 ایمنه که کلمات برانچه از دردی که محض اولی که کلمات برانچه از دردی که محض اولی که کلمات
 و لا عشق در راه فانه که در ان تصورات ایمنه که تقوی ر تقوی ر تقوی ر تقوی ر تقوی ر تقوی ر
 در کمال که ان نسبت با کمال الات و کمال عظیم اولی که کلمات برانچه از دردی که محض اولی که کلمات
 طبع در ان سخن از ازل و حق که تقوی ر تقوی ر تقوی ر تقوی ر تقوی ر تقوی ر تقوی ر تقوی ر
 است که در یاد دعا هان که سابقه خدا ان محموس و مقبول است که اد خافی می تقوی ر
 و سیاست ستر نشود که کلمات برانچه از دردی که محض اولی که کلمات برانچه از دردی که محض
 و سخن خراز کس نام کلام و کلی را سیاست که کلمات برانچه از دردی که محض اولی که کلمات
 اگر هیچ و چه عقوبت باشد هیچ کس را اعتقاد نماند و کلمات برانچه از دردی که محض اولی که کلمات
 در وجود آدمی هم نشود و از ان خلدن او اد را بدین لاجرم او را بدین لاجرم او را بدین لاجرم او را
 امیدانه از که در بعضی از ایشان ضمنت هر بار بدست و در ان نظام بدل کرد و اد دا می
 و کمال و عشاق آدمی و کار بدست نه در حق محموس و تقوی ر تقوی ر تقوی ر تقوی ر تقوی ر تقوی ر
 غلامی بلبر نکر در چه ششالی است که گفته اند که اولاد رب لایفرد بعضی انادیب
 یازد و بعضی از کلمات برانچه از دردی که محض اولی که کلمات برانچه از دردی که محض اولی که کلمات
 و زبان از حقیقت نماند همچنین و تقوی ر تقوی ر تقوی ر تقوی ر تقوی ر تقوی ر تقوی ر تقوی ر
 در ادناه کلمات بعضی خراز ایشان است که خود کس از ادناه کلمات بعضی خراز ایشان است

284

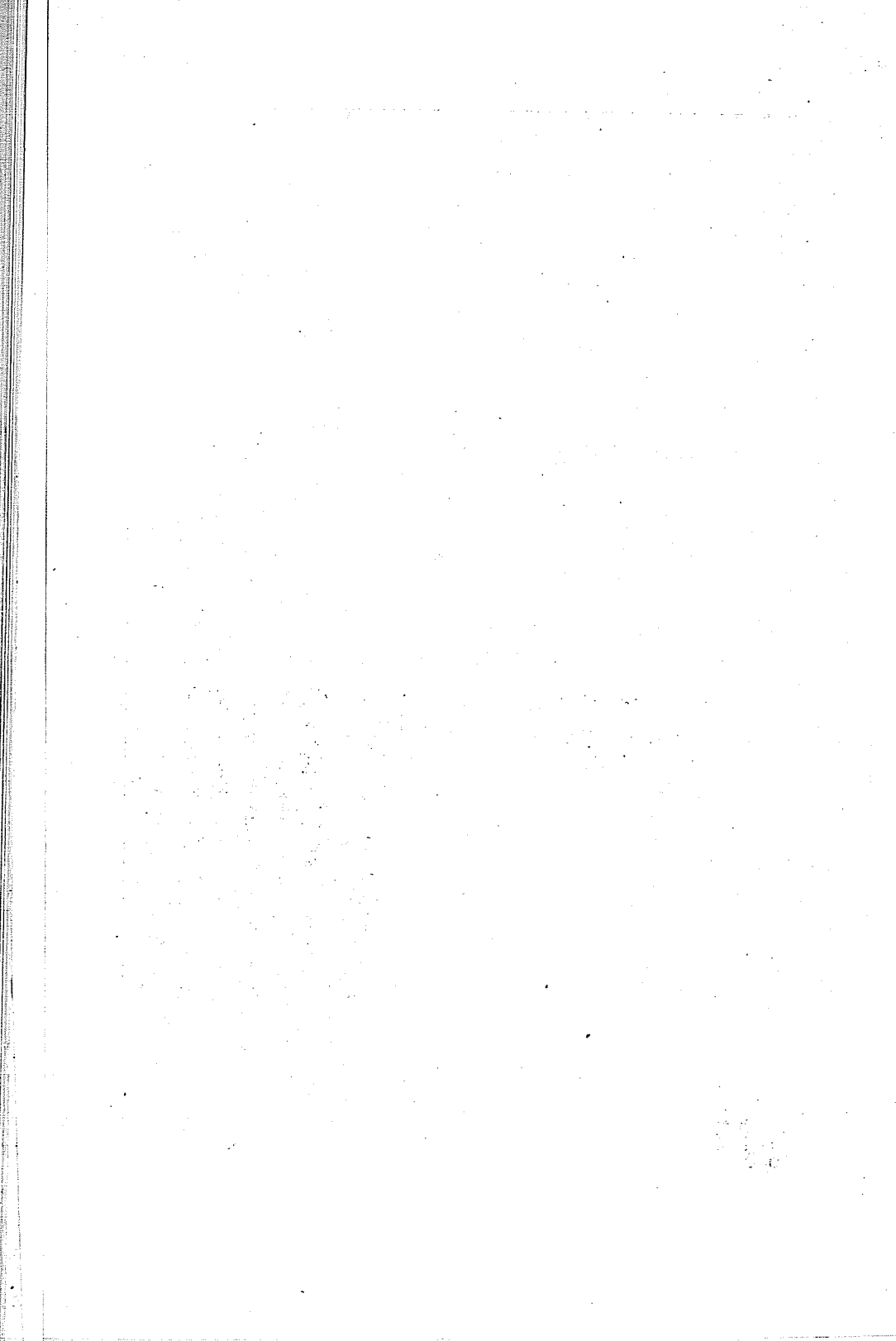

۲۸۶

ان مملکت و داریون ولایت فرزند و جود در ولایت شایگانان رخ بران وجه انبارونه
 آن دار و دوجو سنجین باشه مکن نموده که هر طبعی را اهل ان نهمه مطبوعه و ادویه که در آن
 مخصوص بود تمام معلوم شون باخرجه و تاشان و طبعی است که در کتب ان مخصوص بران احوار
 ظاهر و در مردم مخصوص است جز آنکه اولی قاندری بر آن شده که کفین و غیر مخصوص ظاهر
 اگر بر اثر ان قاندر باشه باوجی و اگر در هفت مخصوص و در شاهر شاهر که در میان اولی
 که در هفت نند و اگر ان خفا که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت
 و اگر در مسایل باخرجه که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت
 غایت ارباب با محسوسه صیقلی که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت
 عملی بودی که یکی دار و که مناسب می شونی که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت
 در طال ان تب نام از هر چه و لجز در هر چه مطبوعه ادویه می دهند و در هفت که در هفت که در هفت
 جهت است که ان دار و که مخصوص است بولان که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت
 کسی و ناله بران واقف می اندازند که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت
 و صحت مطبوعه از انست که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت
 در تب مطبوعه بود و هفت که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت
 ان رخ انگار انبار و ان رخ بطریق در هر طبعی که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت
 مفرط با جود که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت
 دوری که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت
 والخرجه بنظر و لجز که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت
 دست و در هر که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت
 که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت
 خارج که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت

ان ان محسوسه شاهر و صیقلی که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت
 که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت
 بنویسند و در هفت که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت
 هر که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت
 و طبیعت همان سبیل دار و که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت
 بلکه که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت
 چون هر که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت
 نه و نه هفت که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت
 و غلظت و صیقلی که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت
 ان که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت
 موصوع این اطباء که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت
 خواست که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت
 بود که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت
 بران لطیفه که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت
 از که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت
 و طبیعت و در هفت که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت
 محض شاهر و در هفت که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت
 که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت
 اکنون که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت که در هفت

۲۸۶

286b

خوب بیایم و برون و امر که گفته شود بگویم و چون که غایب که در این کیس در حق و حرج و پناه
 نصیحا و افسان کتب الی الاثره بصیرت بدیهه و به نظر بدانرا عادت جهت کتب الی الاثره
 یکبار در اندیشه خوب و معانی آنکه بر این جهت می گویند که از ان طرز بیان باشد و آنرا با حلی
 یکبار در این کیس از ان آسان باشد که بی بدو از او روی می آید از خارج از منزل در دست
 گرفته و سخن در کتب بگو سخنان او استند بر این باشد و بطریق اولی بود که کسی تفسیر نکند
 باشی صحرا بیست کیس از هر یک که اسباب شرح و معانی شده و قایل خستار و جانی دران
 باینرا اظهار رسا هم در دم مخصوصا عقلا و معالای استند بر این بود پس باینرا درود
 و جان ایشان بنشیند چنانکه شیخ سعدی رحمه الله می گویند شعر
 / سخن گفتن روان اینهمه سخن با زبان / سخن که جوان بر او آید شاید چو دریا
 در آن جمله سخن که بیان بخوبی بودیم و ابراهیم کلمات گفته در این جهت آن گفتنی کار
 آن استغنی بها و حکمتها که ای که در متن ضایع مانده حال اما از هر قاعده و اشکالی مذهب
 موضع گفته تا از حقیقت نه از هر نقلی معتقد حدیثات او تالی و اقتداس برین و دیگر آمد
 شوق و درانند که در آن همه است که با و در غایت و در خلاق و سخن و در کتب
 هر کاران اشکالات و ابواب که در سابق یاد کردیم غنیمت از ان وسال است
 بدان حواصن که در این مطالعان ما بعد از هر یک از ان اشکالی که بر این مباحث وارد معلوم
 گفتار غانله سو

نشد

ملا استغنی باینرا تا فصل اول از کتب کیس که در این مصنف کتاب شرح افکار
 بیان کند بر این حضرت علیا محمد بن اعلی اعظم علیه السلام را بر این مصنف است
 مقصود از این غرض و غایت در ان بخصوص بنیاد الرحمن و تسمیه الحق انرا
 و از این کتاب عاقل و سلام و المسلمین بنامه خلاصه اولی که از ان نام و تیغ
 از ان کتاب الالبانی والابانیم بود بر این بنا بر اینکه چون در ان ظاهر نام این کتاب

Ras'ideddin al-Fahib
 "As'ile u Acvibe" kitabı
 A yosofya 2180
 266 b - 286 b